

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ida Gračanin

Preseganje binarnega spolnega sistema v športu

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ida Gračanin

Mentorica: red. prof. dr. Alenka Švab

Preseganje binarnega spolnega sistema v športu

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Preseganje binarnega spolnega sistema v športu

V sodobni zahodni družbi se ohranja dominantni diskurz o obstoju le dveh spolnih kategorij, ena označena z "moškim" in drugo z "žensko". Osebe so kategorizirane v binarni spolni sistem, ki je strukturno utemeljen. Pri tem so določeni moški videni kot norma, osebe, ki od te norme odstopajo pa so v deprivilegiranem položaju. Zakoreninjenost binarnega spolnega sistema je vidna tudi v športu, ki kot družbena institucija osebe še vedno kategorizira izrazito na ravni biološkega spola, in sicer na moške in ženske. Moški in moško telo sta v športu cenjena, ženske in njihova telesa pa so v podrejenem položaju. Pri tem je zapostavljena spolna fluidnost in dejstvo, da je vedno več oseb, ki s svojo spolno identiteto preizprašujejo spolno binarnost in spol kot pomembno kategorijo. Vedno več je spolnih identitet, ki se ne skladajo s spolom, ki je bil osebi pripisan ob rojstvu. Med njimi so tudi transspolne osebe. Slednje vstopajo v svet športa ter tako ponujajo možnost preizpraševanja spola in binarnega spolnega sistema ne samo v šport, ampak v celotni družbi.

Ključne besede: binarni spolni sistem, norma, transspolnost, šport, telo.

Surpassing Gender Binary System in Sport

The dominant discourse about only two existing gender categories, one named "male" and one named "female" remains predominant in contemporary western society. People are categorised in a gender binary system that is structurally grounded. Explicit males are seen as a norm, meanwhile people that differ from the norm are in a subordinate position. Gender binary system is also entrenched in sport. As a social institution sport still distinctly divides people on the basis of their sex, on male and female. Males and their bodies are valued in sport, meanwhile females and their bodies are in subordinate position. Gender fluidity is overlooked as well as the fact that every day there are more people whose gender identity raises questions about gender binarism and gender as an important category. Every day there are more gender identities that are not coherent with the sex assigned at birth. Among them are transgender people who are also involved in sport. Involvement of transgender people in sport raises questions about gender and gender binary system not only in sport but in society as well.

Key words: gender binary system, norm, transgender, sport, body.

Kazalo

1 Uvod	6
2 Telo.....	10
2.1 Telo med naravo in družbo	11
2.2 Uspolnjena telesa	14
3 Spol.....	16
3.1 (Moška) dominacija in (ženska) podrejenost.....	17
3.2 Feministični pogled na spol	18
3.2.1 (Post)feminizem	21
4 Preseganje (dekonstrukcija) spolne binarnosti	22
4.1 Judith Butler	22
4.2 Monique Wittig	25
4.3 Judith Squires	26
5 Transspolnost	28
5.1 Transfobija.....	31
5.2 Transfeminizem	32
6 Šport	34
6.1 Šport kot moški svet – moška hegemonija	36
6.2 Telo in spol v športu	37
6.2.1 Nogomet – moški svet	41
6.2.2 "Nevarnost" deskanja na snegu	43
6.2.3 Softball namesto baseballa	44
6.2.4 "Ženski" tenis	45
7 Binarno preseganje v športu	47
7.1 Primer Renée Richards	48
7.2 Primer Caster Semenye	50
8 Diskusija	58
9 Zaključek	64

10 Literatura 66

1 Uvod

Spol je v sodobni zahodni družbi še vedno eden najbolj fundamentalnih in univerzalno sprejetih načinov ločevanja in kategoriziranja ljudi (Meadow 2010, 815). Takšen način kategoriziranja je problematičen, saj vzpostavlja odnos dominacije in izkoriščanja. V tem odnosu je t. i. moški predstavljen kot subjekt oziroma tisti, ki ima moč in t. i. ženska kot objekt oziroma podrejeni. Ženska je določena glede na moškega in se razlikuje glede nanj in ne obratno. On je subjekt, ona pa je njegov "drugi" (Beauvoir 1999, 14).

Dominanten diskurz konstruira kategorijo spola ter ohranja in reproducira spolno politiko, ki pozna le dva spola: moškega in ženskega. Z izbiro ene ali druge možnosti pa postaneš del sistema, ki nenehno proizvaja binarnost (Bornstein 1999, 94). Kategorije moški/ženska, moškost/ženskost so razumljene kot naravne, čeprav so konstruirane s procesom kategoriziranja. Binarna spolna delitev na moški in ženski spol pripomore k ohranjanju patriarhalnih vrednot, moške dominacije in ženske podrejenosti ter izključevanja vseh oseb, katerih spolna identiteta se ne sklada z idejo le dveh spolov. Pri tem pa sta pomembna tudi seksualnost in rasa. Spolne in rasne razlike so uporabljene tako, da opolnomočijo nekatere in onemogočijo druge (Green 2006, 507). Normo predstavlja bel, heteroseksualen moški, normalizacija pa postaja ena izmed najmočnejših instrumentov moči (Hewitt 1991, 229). Kljub temu, da je spol fluiden, se binarni spolni sistem ohranja in je zakoreninjen tudi v profesionalnem športu. Šport je ena izmed institucij, ki najbolj zrcali razlike med posamezniki/-icami in skupinami, ta razlika je vidna tudi pri spolu. Pri tem so ženska telesa pogosto konstruirana in reprezentirana kot fizično inferiorna glede na moška telesa. Takšno spolno klasificiranje je problematično, saj vzpostavlja odnose moči in neenakosti. Poleg tega pa so med športnicami in športniki tudi transspolne, transeksualne in interseksualne osebe, ki odstopajo od idej o le dveh spolih in jih je zato težje "klasificirati" v binarni spolni sistem. S preizraševanjem o spolu in obstoju več kot le dveh spolnih kategorij lahko pride do možnosti razmišljanja izven okvirjev spolne binarnosti v sami družbi in športu kot družbeni instituciji, ki družbo reflektira in hkrati reproducira binarni spolni sistem. Potrebna je transformacija, ki bi omogočala preseganje moške dominacije oziroma patriarhalnega sistema, transformacija, ki bi omogočila razmišljanje onkraj spolne binarnosti. Vsaka manjšinska/podrejena identiteta mora biti presežena, saj bo v nasprotnem primeru še naprej del dominantnega diskurza in sistema moči (Barša 2009, 492).

Pri tem se zastavlja vprašanje, ali je v sodobni zahodni družbi možno razmišljati izven okvirjev spolne dihotomije, glede na to, da dominanten diskurz konstruira kategorijo spola in ohranja in reproducira spolno politiko, ki pozna le dva spola: moškega in ženskega. Slednje se kaže tudi v profesionalnem športu, ki je postal viden in razširjen kulturni pojav in ima vse večjo družbeno diferenciacijo. Poleg tega šport vpliva na preostale družbene institucije in *vice versa* (Šaver 2009, 113). Binarni spolni sistem je strukturno utemeljen in zato težko spremenljiv. Strukturiranosti spolnih razlik in posledične dominacije moških in podrejenosti žensk se zato reproducirajo v različnih vidikih družbenega življenja, tudi v športu, ki ga lahko razumemo kot enega od družbenih podsistemov. Zato se zdi pomembno poskušati odgovoriti na vprašanja: ali lahko osebe, katerih spol in spolna identiteta se ne skladata z idejo binarnega spolnega sistema, presegajo spolno delitev na moškega in žensko, kako in na kakšne načine je to doseženo, kje so njihove omejitve ter ali lahko preseganje spolnega binarnega sistema postane del dominantnega diskurza in kakšno vlogo imajo pri tem novejši teorije o spolih.

Binarna spolna klasifikacija v sodobni zahodni družbi, njeno (možno) preseganje tako v družbi kot tudi športu je tematika, ki jo bom problematizirala skozi celotno magistrsko delo. Za analiziranje in raziskovanje izbrane teme sem uporabila analizo sekundarne literature (teoretske razprave), delo pa razdelila na dva dela. V prvem delu bom predstavila pomen telesa v zahodni družbi, in sicer pogled, ki zagovarja telo kot biološki fenomen in pogled, ki zagovarja telo kot družbeno konstruiran, saj je telo v središču delitev med naturo/kulturo in biologijo/družbo. Telo je povezano tudi s spolom, ki je eden izmed najpogostejših in univerzalno sprejetih načinov kategoriziranja ljudi, zato je poglavje v magistrskem delu namenjeno spolu, njegovemu pomenu, delitvi na biološki in družbeni spol, moški dominaciji in ženski podrejenosti. Predstavljen bo tudi feministični pogled na spol, saj je feminizmu oziroma feminizmom, ki so si med seboj lahko v marsičem nasprotujoči, skupna osvoboditev ženskega spola oziroma ženskosti iz podrejenega položaja v hierarhičnem odnosu med ženskostjo in moškostjo. Osredotočila se bom tudi na teorije spolne binarnosti in na novejši teorije o spolih. Pri slednjih sem v ospredje postavila (post)feministično teorijo spolov in preseganje binarnega spolnega sistema prek idej Judith Butler (2001), ki spol razume kot performans, kot nekaj, kar igramo; Monique Wittig (2000), ki želi zrušiti kategorijo biološkega spola in sistem prisilne heteroseksualnosti, ki je njen izvor, ter prek pristopa premestitve Judith Squires (2009), ki govori o dekonstrukciji diskurzivnih redov, ki subjekt zaznamujejo s spolom. V zaključku prvega dela pa bom predstavila tudi transspolnost v

okviru študij transspolnosti skupaj s transfobijo in transfeminizmom, ki nudijo kritiko cisnormativnosti, rekonceptualizacijo spola na podlagi tega, kdo naj bi bil moški ali ženska, in kreacijo novih oblik branja spolnih identitet.

V drugem delu se bom osredotočila na teorije o športu, predvsem na tiste, ki se nanašajo na spol oziroma na klasifikacijo v dve spolni kategoriji: moški, ženska. Pri tem ima pomembno vlogo tudi telo, saj sta telo in prevladujoče predstava o ženskosti in moškosti središče diskurzov in reprezentacij v t. i. moškem in ženskem športu. Moški prek športa potrjujejo svojo identiteto in status heteroseksualnosti ter svojo fizično, simbolno in ekonomsko dominacijo nad ženskami. Telo slednjih je v športu seksualizirano in kot tako postavljeno v opozicijo glede na konstrukcijo moškosti (Stevenson 2002, 212). Moderni šport je bil v svojih začetkih (konec 19. stoletja) povsem moško področje, z udejstvovanjem žensk pa je postal pomembno področje za oba spola. Obstoj spretnih in močnih športnic ter zahteva po priznanju in enakem dostopu do virov je prineslo destabilizacijo v trenutnem spolnem redu (Dworkin in Messner v Laurendeau in Sharara 2008, 26–27). Zato bom v teorijo vključila tudi raziskave, ki so povezane s pogledom na moško in žensko telo v športu oziroma reprodukcijo moške dominacije nad ženskim telesom. In sicer na: raziskavo o položaju žensk v nogometu na primeru brazilske nogometašice Juliane Cabral, saj nogomet še vedno velja za šport, kjer dominirajo moški (Knjžnik 2013); raziskavo o enakosti med spoloma v deskanju na snegu, kjer naj se ne bi poudarjala neenakost med spolom in naj bi bila hkrati omejeni tudi seksualizacija ženskega telesa in moška dominacija (Laurendeau in Sharara 2008); raziskavo spolne delitve v baseballu, ki izključuje ženske ter ohranja in reproducira dominantno moškost s telesi športnikov (Ring 2013); raziskavo o ženskem telesu v tenisu, kjer se poudarja seksualizirano telo in primer teniške igralka Amelie Mauresmo, katere fizično močno telo in razkrita istospolna usmerjenost sta omogočila preizpraševanje o prevladujočem pogledu na prevladujoče ideje o ženskosti in ženskem telesu (Stevenson 2002).

Na koncu drugega dela bom predstavila dva primera, ki predstavljata izziv binarni spolni delitvi. Primer teniške igralka Renée Richards, ki je medicinsko potrdila svoj spol in zaradi športne politike, da lahko v kategoriji žensk nastopajo le ženske, ki jim je bil ženski spol pripisan ob rojstvu, ni smela nastopiti na Odprtem prvenstvu ZDA, saj naj bi imela prednost (fizično) pred preostalimi tekmovalkami, ker ji je bil ob rojstvu pripisan moški spol. In primer atletinje Caster Semenye, ki je vladajoči organi v športu niso mogli "klasificirati" v binarni spolni sistem in je zato morala opraviti test spola. Pri slednjem gre za zakonsko predpisano

preverjanje biološkega spola pred večjimi športnimi tekmovanji, nanaša pa se na žensko telo. V zaključku bom predstavila refleksijo obravnavane tematike in ključne ugotovitve magistrskega dela.

2 Telo

Družbeni akterji so utelešeni in kot taki tvorijo družbo. Telesa posameznikov/-ic so del družbe in hkrati je družba v telesih. Človeško telo je v modernih družbah prostor, kjer se odražajo številna pomembna družbena vprašanja, saj je osrednji prostor delovanja politike in kulture (Turner 1996).

Telo in utelešenje sta v zadnjih nekaj desetletjih postala objekta neposredne kritične refleksije (Cregan 2006, 1). Pogledi na telo in razumevanje telesa, tako fizičnega kot tudi družbenega, se skozi zgodovino spreminjajo in so lahko hkrati tudi raznoliki. Z vedno večjim zanimanjem znanosti za telo se je destabiliziralo znanje o tem, kaj telo pravzaprav je. Z vedno večjim nadzorom nad telesom in s spremembo omejitev telesa narašča tudi dvom o tem, kaj predstavlja posameznikovo/-ičino telo in kaj je tisto, kar je pri telesu "naravno" (Shilling 2011, 3).

O telesu in njegovem pomenu obstaja več teorij. V ospredju sta predvsem dva pogleda na telo, in sicer naturalistični in družbeno konstruktivistični. Telo je postavljeno v središče delitev med naturo/kulturo in biologijo/družbo (Shilling 2011, 27). Na telo vplivajo tako "biološki" oz. "naravni" dejavniki kot tudi družbeni dejavniki (diskurz, tehnologija, družbena struktura) – odvisno od teorije, ki se jo podpira (Shilling 2011, ix). Človeška telesa se transformirajo/preoblikujejo, ker so del družbe, vseeno pa so tudi materialne, fizične in biološke entitete. Telo sestoji iz mesa, mišic, kosti, krvi in vsebuje za vrsto specifične kapacitete, ki nas identificirajo za ljudi. Vendar pa se tudi najbolj "naravni" deli telesa spreminjajo skozi življenje posameznika/-ice.¹ Oblike in velikosti telesa se razlikujejo glede na nego in prehrano, ki jo telo dobi. Poleg tega na telo vplivata tudi odprtost do družbenih/socialnih odnosov in okolje (Shilling 2011, 10–11). Telo je kompleksen biološki in družbeni fenomen, ki ni le fizična "stvar", ampak nanj vpliva tudi kultura (Synnott 1993). Kako je telo določeno fizično in družbeno, variira od posameznika/-ice do posameznika/-ice in se spreminja skozi čas (Synnott 1993, 7). Zato je potrebna konceptualizacija telesa kot sociološkega in biološkega fenomena (Shilling 2011, 182).

¹ Na primer: s staranjem se spremeni obraz.

2.1 Telo med naravo in družbo

Telo kot biološki fenomen je v središču naturalističnega pogleda na telo. Pri slednjem je telo videno kot naravni biološki pojav, neodvisen od družbenega okolja oziroma predružben in nespremenljiv fenomen, ki ima biološko osnovo, na kateri so osnovane superstrukture sebstva in družbe. Sposobnosti in omejitve človeškega telesa določajo posameznika/-ico in hkrati proizvajajo družbene, politične in ekonomske odnose, ki karakterizirajo nacionalne in mednarodne vzorce življenja. Neenakosti v materialnem bogastvu, pravnih pravicah in politični moči niso družbeno konstruirani, negotovi in reverzibilni, ampak so dane oziroma legitimne z določujočo močjo biološkega telesa (Shilling 2011, 37). Oblikovanje teles je povezano z željo po doseganju dominantnih norm izgleda, ki lahko pomagajo pri reprodukciji družbenih neenakosti (Pfohl v Shilling 2011, 193). Zato je obravnavanje telesa pomembno za področja kot sta študija patriarhata in narave družbenega nadzora (Turner 1996, 41). Sociobiologija razlaga družbene neenakosti kot posledico naravnih, genskih osnov in tako zagotavlja *status quo*. Genetska konstitucija telesa je postala osnova, na kateri sta se vzpostavila trg in patriarhalni red kot naravna in nespremenljiva superstruktura (Shilling 2011, 44).

Kljub temu, da je naturalistični pogled na telo redukcioniističen in determinističen, se v družbi še vedno uporablja, predvsem pri vprašanju rase, starosti in spola. Problem naturalističnega gledanja na telo nastane, ko družbene razlike postanejo inkorporirane kot "naravne" razlike in so prepoznane kot take (Shilling 2011, 118). Z naturalističnim pogledom na telo želijo tisti, ki so v družbi dominantni, upravičiti svoj položaj in moč. Pri tem se nanašajo na domnevno inferiorno biološkost podrejenih. Zgodovinsko se je takšna ideja spreminjala, ampak še vedno ima eno ključnih vlog v sodobni zahodni družbi (Shilling 2011, 53). Tisti, ki je v nadrejenem položaju, izenačuje posameznikovo/-ičino identiteto z biološkim telesom in poudarja naravo in biologijo. Pri tem pa naturalistični pristop ne upošteva vpliva družbenih sil na telo ter da telo kot družbeno-naravna entiteto oblikuje in je oblikovan s strani družbe (Shilling 2005, 71).

Telo je bilo dolgo časa v ozadju družbenega oziroma sociološkega preučevanja, saj naj bi njegov pomen pojasnjevali psihologija in biologija (Shilling 1993, 19). V sodobni sociologiji² pa je zaznati trend naraščanja študij in socioloških perspektiv,³ ki obravnavajo človeško

² Od 80. let 20. stoletja dalje.

³ Med seboj nasprotujočih si.

telesnost kot osrednjo temo. Zanimanje za telo v sociologiji je bilo zapostavljeno predvsem zaradi dihotomije med telesom in razumom, kjer je razum tisti, ki naj bi posameznike/-ice definiral kot družbena bitja (Shilling 2011, 8). Sociološko zanimanje za telo je povezano z družbenimi spremembami, med drugim s feminističnim gibanjem, ki interpretirajo telo kot sistem znamenj, ki predstavljajo in izražajo razmerja moči (Turner 1991, 18).

Fizične/biološke razlike med telesi obstajajo, družba in kultura pa določata, katera telesa so dominantna in katera podrejena. Telo ima po britanskem sociologu Bryanu S. Turnerju organske osnove, vendar kljub temu Turner ne vidi argumenta proti družbeni konstruiranosti telesa. Organsko telo se pri Turnerju nanaša na "mesnato" telo, družbeni del pa na klasifikacijo, povezano s telesom (v Shilling 2011, 91). Telo ni samo objekt družbenega raziskovanja, ampak ga je za preučevanje treba razumeti tudi kot zgodovinski in sociološki fenomen (Featherstone v Mellor in Shilling 1997, 5). Telesa so nedokončane entitete, ki se razvijajo v družbenem kontekstu, so medsebojno odvisna in so gledana zgodovinsko, v nenehnem stanju spreminjanja (Shilling 2011, 132).

Pomen telesa je povezan tako z omejitvami kot tudi z oblikovanjem in ohranjanjem družbenega sistema (Shilling 2011, 19). Telo je v središču družbenega življenja in družbene interakcije kot tudi v središču posameznikove/-ičine identitete (Synnott 1993, 262). Družbena konstrukcija telesa je tudi konstrukcija utelešenega jaza. Družba in kultura dajeta pomen utelešenju, ki je fizična in mentalna izkušnja obstajanja, s katero se lahko posamezniki/-ice kot družbena bitja poistovetijo z drugimi posamezniki/-icami in s svetom. Na konstituiranje utelešenosti vplivajo družbeni odnosi. Utelešenja se razlikuje glede na kulturo in družbo, iz katere posamezniki/-ice izhajajo. V zahodni družbi so se oblikovala družbeno sprejemljiva telesa, povezana z identiteto, ki naj bi bila v modernih družbah konstruirana kot predmeta izbire. Telo posamezniki/-ice vidijo kot del sebe, odprt za predelavo, spremembo, preobrazbo oziroma kot del lastne utelešenosti. Telo kot objekt je telo, ki je oblikovano z zunanjimi pravili in režimi. Telo kot subjekt pa je telo, ki je povezano z individualnim oziroma individualno izkušnjo znotraj določene družbe (Cregan 2006, 3–8).

Ideja, da je telo oblikovano in celo izumljeno s strani družbe, prevladuje v teoriji telesa socialnega konstruktivizma. Socialni/-e konstruktivisti/-ke so v telo vpeljali družbo. Človeška fizičnost je videna kot objekt, ki je produciran in reguliran s političnimi, normativnimi in diskurzivnimi režimi (Shilling 2011, 203). Socialni/-e konstruktivisti/-ke so združeni v

nasprotovanju, da se telo lahko preučuje le kot biološki fenomen. Prav tako se strinjajo, da so pomeni telesa in meje, ki obstajajo med telesi različnih skupin posameznikov/-ic, družbeni konstrukt. Vendar pa se njihove ideje razlikujejo v pogledu na odnos med telesom in družbo. Poststrukturalisti/-ke tako trdijo, da telo določajo lingvistične kategorije (jezik), simbolni/-e interakcionisti/-ke pa, da sta nadzor in upravljanje s telesi odvisna od dejanj relativno avtonomnih posameznikov/-ic (Shilling 2011, 62). Telo kot objekt je reguliran in ustvarjen z diskurzivnimi režimi, kjer sta poudarjena moč nadrejenih in kontrola političnega sistema nad posamezniki/-icami (Shilling 2005, 48). Telo predstavlja pomembno mesto, v katerega se vtisne družba in skozi katerega se izvajata vpliv in moč (Shilling 2005, 68). Pri socialnem konstruktivizmu je v ospredju vpliv moči na telo in kako se telo uporablja za legitimizacijo družbenih neenakosti (v Shilling 2011, 87).

Med prvimi, ki se je ukvarjal s telesom kot družbeno konstruiranim fenomenom, je Michel Foucault, ki je vplival na sodobne analize telesa kot družbeno konstruiranega fenomena (v Shilling 2011, 9). Po Foucaultu je telo objekt, iz katerega prihaja moderna vednost/moč in hkrati se vanj moč vlaga (Shilling 1993, 16). Ideje razmerja vednosti/moči so vtakane v diskurzu. Slednji ne daje telesu le pomena, ampak je telo v celoti oblikovano z njim (Foucault 2001). Posamezniki/-ice niso oblikovani z diskurzi, ki oblikujejo materialno telo, ampak z diskurzi, ki posredno nadzorujejo telo s tem, ko ga konstruirajo kot "razumsko telo". Slednje je določeno s posedovanjem zavesti, namenov in jezika. Z vplivom diskurza na telo imajo vladajoči večji nadzor nad posamezniki/-icami (Foucault 2004). Foucaultovo diskurzivno telo je postalo pomemben vir za sociološko preučevanje telesa kot družbeno konstruiranega fenomena. Foucault ne vidi teles kot entitet, ki bi bile biološko determinirane in s tem tudi omejene, ampak kot fenomen, ki ga lahko določajo različne in spreminjajoče se oblike moči (Shilling 2011, 69).

Tudi francoski sociolog Pierre Bourdieu telo vidi kot družbeno konstruirano. Zanj je telo nosilec simbolnih vrednot sodobne družbe in materialni fenomen, ki je oblikovan s strani družbe in družbo tudi oblikuje (v Shilling 2011, 65). Bourdieu (2002) se osredotoča na odnos med telesom in družbenimi neenakostmi. Zanima ga telo kot fizični kapital, ki je nosilec moči, statusa in razlikovalnih simbolnih oblik. Moderno telo ima kompleksno vlogo pri izvajanju moči in pri reprodukciji družbenih neenakosti. Različni razredi razvijajo različne poglede na telo, s tem pa se razvijajo različne oblike teles. Telesa se razlikujejo glede na pripadnost razredu zaradi svoje družbene lokacije, oblikovanja lastnega habitusa in razvoja

lastnega okusa. Vsi faktorji pa vplivajo na razvoj telesa. Nemški sociolog Norbert Elias (1991) v telesu poleg družbenih vidi tudi naravne procese oziroma njihov preplet. Komunikacija z jezikom je omogočena, ker ima biološko predispozicijo za govor, ampak jezik je tisti, ki je kulturno ustvarjen. Kulturni procesi in družbena interakcija so tisti, ki oblikujejo telo. Po Eliasu telesne razlike variirajo tako zgodovinsko kot tudi medkulturno. Zanimajo ga zgodovinsko spreminjajoče se značilnosti in zmožnosti telesa. Telo je za Eliasa nedokončana biološka in družbena entiteta, ki potrebuje dolgotrajen proces učenja, da je popolnoma sprejet v družbo (v Shilling 2011, 20). Elias (2000, 2001) oblikuje izraz civilizirano telo, ki je v sodobni zahodni družbi individualizirano in močno razmejeno od družbenega in naravnega okolja. Civilizirano telo ima sposobnost racionalizacije in veliko stopnjo nadzora nad čustvi in možnost opazovanja svojih dejanj in dejanj drugih. Po Eliasu in Bourdieu je telo nedokončana entiteta, ki se razvija v povezavi z različnimi družbenimi silami in je ključna za ohranjanje družbenih neenakosti. Poleg tega obstaja povezava med razvojem telesa in posameznikovo/-ičino družbeno lokacijo. Menita tudi, da je upravljanje teles ključnega pomena za pridobitev statusa in razlikovanja (v Shilling 111). Tudi avstralska sociologinja R. W. Connell meni, da družbeni odnosi, neenakosti, zatiranja niso povezana le z različnimi dostopi do ekonomskih, izobraževalnih ali kulturnih virov, ampak so tudi utelešeni (v Shilling 2011, 94). Družbene kategorije dajo kvalitativno nov pomen telesom, ki ne more biti upravičen z biološko konstitucijo. Družbene kategorije definirajo posameznikovo/-ičino telo kot drugačno. Telo kot nedokončana entiteta omogoča, da je telo videno kot nekaj, kar lahko posamezniki/-ice in družbeni sistemi opazujejo in oblikujejo. Povezano je z vprašanjem samoidentitete, konstrukcijo in ohranjanjem družbenih neenakosti ter s konstitucijo in razvojem družb (Shilling 2011, 173–177). Tako tudi spolne kategorije in prakse delujejo kot materialne sile, ki med drugim pomagajo pri oblikovanju ženskega in moškega telesa, in sicer tako, da podkrepijo določeno podobo ženskosti in moškosti (Connell v Shilling 2011, 96). S spolno razliko, ki se kaže na telesu, in z ustvarjanjem spolnih teles se omogoča gledanje na razlike med telesi spolov kot naravne/biološke. Ustvarjanje spolnih teles pa poteka po principu moške nadvlade nad ženskimi telesi.

2.2 Uspolnjena telesa

Biološke in medicinske znanosti še vedno pogosto primerjajo ženske z moškimi normami, ki so videne kot univerzalne. Ženska telesa so predstavljena kot nepopolna, moška pa kot primerni predstavniki "človeških" lastnosti (Grosz in Lepervanche v Shilling 2011, 48–49).

Načini, kako se dojemajo, kategorizirajo in vrednotijo ženska in moška telesa, so pomembni pri legitimizaciji in reprodukciji družbenih neenakosti. Spolne podobe in prakse lahko postanejo tudi utelešene (Shilling 2011, 98). Dominantna konceptualizacija ženskosti in moškosti je lahko utelešena prek družbenih praks. Hkrati pa lahko utelešenost služi tudi za upravičevanje in legitimizacijo prvotnih družbenih kategorij, tako da zatirajo ženske kot "šibkejši spol" (Connell v Shilling 2011, 98). Moška fizična podoba pa je tista, ki predstavlja moč. Družbena definicija moške predstavlja kot nosilce moči, ta moč pa se mora videti tudi v moški utelešenosti. Pri tem ni nujno, da je moč odvisna samo od močnega telesa, ki je idealnotipski, ampak tudi od drže, višine, teže, hoje, obleke ... (Berger v Shilling 2011, 99–100).

Že v renesansi so bile osebe rojene s penisom določene za dečke, s tem pa so dobile tudi vse privilegije, ki so jih imeli moški. Osebe, ki penisa niso imele, so bile določene za deklico oziroma inferiorno kategorijo (Laqueur v Shilling 2011, 39). Produkcija "žensk" in "moških" kot ločenih in neenakih kategorij deluje tako, da povprečne razlike spreminja v absolutne razlike. Izjave, kot je »moški so fizično močnejši od žensk«, zapostavljajo veliko število žensk, ki so močnejše od moških (Shilling 2011, 96). Ideja, da so ženska telesa različna in inferiorna glede na moška, je povezana z reproduktivno funkcijo ženskih teles. Ta ideja je bila še vedno močno prisotna v drugi polovici dvajsetega stoletja. V šestdesetih letih dvajsetega stoletja pa se je pojavila zahteva žensk po vodilnih položajih v poslovnem svetu. Vendar so bile teorije v medicini še vedno argumentirane z idejo, da je žensko vedenje kontrolirajo hormoni. S tem so si moški še naprej zagotavljali privilegiran položaj (Shilling 2011, 43). Neenakosti med spoloma so podprte tudi z idejo o "šibkih" in "nestabilnih" ženskih telesih (Shilling 2011, 37). Za razlike med žensko in moškim naj bi bili vzrok geni, saj naj bi vplivali na spolne hormone, ki vplivajo na možgane (Bleier, Caplan in Rogers v Shilling 2011, 44–45). Delitve med spoloma pa niso vezane le na razlike, ampak tudi podobnosti. Pri spolu in spolnih identitetah se zatira telesne podobnosti. To je najbolj vidno pri otrocih, ki so jim spolne identitete vsiljene še preden so sposobni reproducirati in izvajati dominiranje med seboj ali razumeti proces, ki vključuje reprodukcijo (Connell v Shilling 2011, 95). Za poudarjanje razlike med telesi dečkov in deklici se slednje oblači v rožnato, dečke pa v modro, kljub temu da te razlike nimajo nobenega pomena. Deklice so pogosto označene kot "šibke", čeprav so lahko višje in močnejše od svojih sovrstnikov, prav tako je fantom, ki jočejo zaradi bolečine, pogosto rečeno, da naj ne jočejo in naj se "vedejo kot moški". Če bi

bila razlika med dekleti in fanti ter med ženskami in moškimi tako naravna, razlikovanje z oblačili, ki naj bi bila primerna za določen spol, ne bi bilo potrebno (Shilling 2011, 94–95). Vendar pa spolno kategoriziranje ostaja eden izmed osnovnih načinov kategoriziranja ljudi, ki temelji na moči in s tem na vlogah podrejenosti oziroma nadrejenosti.

3 Spol

Spol je eden od najbolj fundamentalnih in univerzalno sprejetih načinov ločevanja in kategoriziranja ljudi (Meadow 2010, 815). V sodobni zahodni družbi sta samo dva spolna kluba "moških" in "žensk". Če ne pripadaš ne enemu ne drugemu, ti je izrecno zapovedano, da se v enega izmed obeh klubov vpišeš (Bornstein 1999, 26). Izbira med dvema možnostma ni izbira, ampak pomeni predvsem priložnost za vpis v vrednostni sistem, ki predstavljeni možnosti izbire vzdržuje kot vzajemno izključujoči si alternativni. Z izbiro ene ali druge možnosti postaneš del sistema, ki nenehno proizvaja binarnost (Bornstein 1999, 94).

Najpogostejša delitev spola v družbi je delitev na biološki spol (*sex*) in družbeni spol (*gender*). Pri biološkem spolu gre za anatomske razlike med spoloma (biologija telesa), pri družbenem spolu pa za družbeno konstrukcijo spola, čeprav gre tudi pri biološkem spolu za družbeno konstrukcijo. To, kar je razumljeno kot naravno, je vedno že družbena konstrukcija. Delitev na biološki in družbeni spol se lahko podre do temeljev, saj biološke "resnice", ki bi bile izven kulturnih diskurzov, načelom ni možno spoznati. Torej ni "biološkega spola", ki ne bi bil družben (Barker v Švab 2002, 203–204). Družba je tista, ki organizira in daje pomen biološkim izkušnjam, in ne obratno (Lancaster v Elliot 2010, 122). Človeški pomeni so proizvedeni okoli materialnih vprašanj, tako da kulturna kontingenca napove biološko nujnost, in sicer v tolikšni meri, da je tisto, kar naj bi bilo "biološka nujnost", pogosto že v funkciji kulture. Kljub temu, da večina družb temelji na distinkciji moški/ženska, pa kulturne razlike, ki obstajajo med ženskami/moški, kažejo na to, da univerzalna kategorija spola ne obstaja, ne "moška" in ne "ženska", ki bi opredeljevala vse ženske oziroma moške. Spoznanje, da je biološki spol družbena oziroma diskurzivna konstrukcija, zamegli tudi distinkcijo med spoloma in omogoča dvoumne in dvojne seksualnosti, na primer biseksualnost (Švab 2002, 204).

S tem, ko se dopušča obstoj "naravne" razlike med ženskami in moškimi se naturalizira zgodovina, hkrati pa se potrjuje tudi teza, da so "ženske" in "moški" vedno obstajali in da vedno bodo. Poleg zgodovine se naturalizirajo tudi družbeni fenomeni, skozi katere se izraža

zatiranje, s tem pa so onemogočene spremembe (Wittig 2000, 30). Tako spol obstaja le kot spol, ki je zatiran, in kot spol, ki zatira. Zatiranje je tisto, ki ustvari spol, in ne obratno (Wittig 2000, 11). Spol zrcali materialne interese tistih, ki imajo moč, in tistih, ki moči nimajo (Brittan v Squires 2009, 80). Kategorija spola ne obstaja vnaprej, pred vsako družbo. Spol kot kategorija gospodstva zato ne more biti produkt naravne dominacije, ampak je rezultat družbenega gospodovanja moških nad ženskami. Kategorija spola je proizvod heteroseksualne družbe, ki ženskam nalaga obveznost reprodukcije "vrste" oziroma heteroseksualne družbe. Ženske so vidne kot seksualna bitja, kot družbena bitja pa so popolnoma nevidne (Wittig 2000, 16–21). »Biti ženska očitno še dandanes pomeni pripadati spolno, simbolno, družbeno, ekonomsko in kulturno dominirani kategoriji« (Malabou 2011, 154). Z binarno spolno delitvijo in ohranjanjem prepričanja, da je biološki spol naraven in ne družbeni konstrukt, se vzpostavi in ohranja odnos moške dominacije (moči) in ženske podrejenosti oziroma hierarhičen odnos med spoloma.

3.1 (Moška) dominacija in (ženska) podrejenost

Moški za ohranjanje svoje pozicije moči potrebujejo ženske, saj »večnost spolov ter večnost sužnjevi in gospodarjev izvirata iz istega prepričanja; tako kot ni sužnjevi brez gospodarjev, tudi ni žensk brez moških« (Wittig 2000, 10).

Učinkovita raba moči je v tem, da vključuje preprečevanje dejavnosti in utišanje razprave. Takšna vrsta moči je povezana tako z odločanjem kot tudi z neodločanjem (Squires 2009, 50). Moč ni nikoli last posameznika/-ice, ampak pripada skupini in ostaja toliko časa, dokler skupina ostaja skupaj. Takoj, ko izgine skupina, iz katere moč izhaja, izgine tudi moč. Moč se pojavi takrat, ko ljudje delajo skupaj, in ne takrat, ko delujejo proti drugim (Arendt v Squires 2009, 52–53). Tako je vzpostavljena tudi moč/dominacija moških nad ženskami. Moški izkoriščajo prednost na podlagi temeljnih predpostavk bioloških razlik, ki so videti, kot da se nahajajo tudi v osnovi družbenih razlik, čeprav je družbena definicija telesa in spolnih organov proizvod družbene konstrukcije. Problem je, ker obstajajo vidne razlike med moškim in ženskim telesom, zato je možno, da se moška dominacija vpiše v biološko naravo, čeprav je tudi sama naturalizirana družbena konstrukcija (Bourdieu 2010, 27–29). Tako moški razlike med spolnimi organi izkoristijo sebi v prid in vzpostavijo dominacijo nad ženskami, utemeljeno z naravo. Ideologija spolnih razlik družbena nasprotja med moškimi in ženskami prikazuje kot naravna. S kategorijami moško/žensko, moški/ženska se prekriva dejstva, da

družbene razlike pripadajo ekonomskemu, političnemu in ideološkemu redu. Gospodarji vzpostavljene ločitve med njimi in sužnji upravičujejo in razlagajo kot rezultat naravnih razlik. Tudi sužnji, ko oziroma če pride do upora, vidijo družbena nasprotja kot naravne razlike (Wittig 2000, 10–11). Kadar podrejeni uporabijo sheme, ki jih postavljajo v položaj podrejenega in so proizvod dominacije, oziroma kadar so misli in zaznave podrejenih strukturirane v skladu s samimi strukturami razmerja dominacije, ki jim je vsiljeno, so njihova dejanja spoznavanja hkrati tudi dejanja priznavanja in podrejanja (Bourdieu 2010, 16). S tem, ko se zdijo nasprotja (razlike) samoumevna, "naravna", že dana, tudi ni konflikta, boja in s tem tudi ne sprememb. Dokler ni boja žensk, tudi ni konflikta med moškimi in ženskami. Usode žensk domnevno ni mogoče spreminjati. Ženske ne vedo, da jim gospodujejo moški. Tudi, ko se tega zavedajo, to komaj verjamejo. V nasprotju z moškimi, ki zelo dobro vedo, da vladajo ženskam (Wittig 2000, 13–14). Ravno zato so moški tisti, ki aktivno branijo *status quo* obstoječega spolnega sistema in hkrati ohranjajo nasilje moškega privilegija skupaj z vsemi družbenimi dodatki (Bornstein 2006, 237).

Potrebna bi bila dekonstrukcija moškega privilegija in njegova odstranitev iz družbenega okolja (Bornstein 2006, 239). K dekonstrukciji moške dominacije in ženske podrejenosti je veliko prispeval feminizem oziroma feminizmi, ki so si med seboj lahko v marsičem nasprotujoči, skupna pa jim je osvoboditev ženskega spola oziroma ženskosti iz podrejenosti v hierarhičnem odnosu med ženskostjo in moškostjo. Feministične teorije pravijo, da identitete utelešenega subjekta niso toliko povezane s fizičnimi normami, ampak so veliko bolj razpršene med bogate in kompleksne strukture identitete in želje, kot je to sploh možno izraziti (Stone 2006, 232). Pri poststrukturalističnem feminizmu gre celo za osvoboditev izpod diktata same politike identitet (Repar v Barša 2009, 490).

3.2 Feministični pogled na spol

Feministične teorije se med drugim osredotočajo tudi na dihotomijo spola. Moštvo se v tej dihotomiji povezuje s subjektom in njegovimi ekvivalenti: kulturo, razumom, mislijo in obliko. Po drugi strani se ženstvo nasprotno povezuje z objektom, katerega ekvivalenti so: narava, strast, telo in snov. Feminizem, ki izhaja iz poststrukturalizma in psihoanalize, ima hierarhično dihotomijo dveh družbenih spolov za latentno prisotno v vseh ostalih dihotomijah, ki so povezane s moderno kulturo. Zaradi družbenospolne konotacije subjekt-objektnega razcepa in z njim povezanih nasprotij je modernost lahko označena kot "patriarhalna" in

"maskulinistična" (Barša 2009, 9–10). Začetki feminizma pa so povezani predvsem z idejo enakosti moških in žensk.

V začetni fazi feminizma je bilo ugotovljeno, da si ženske delijo skupne značilnosti, ki so posledice zatiranja, zato so se kot skupina začele boriti zase. Problem je bil, ker so značilnosti imele za naravne in biološke, ne pa za družbene. Napadle so trditve o ženski manjvrednosti, a so vseeno sprejele njeno osnovo, da so ženske "edinstvene". Bile so prepričane, da razlog oziroma izvor njihovega zatiranja leži v njih samih. Branile so načelo »enakost v razlikah« in se hkrati ujele v zanko – v mit o ženskah (Wittig 2000, 37–38). Korak naprej je storila Simone de Beauvoir (2000, 13), ki je s trditvijo »ženska se ne rodi, ženska to postane« ovrгла trditve biološkega determinizma. Ženska po Beauvoir (2000, 13) ni nekaj naravnega, ampak je »produkt, ki ga je izdelala civilizacija«. Ženske so v celotni zgodovini reducirane na objekte za moške, saj ženska velja kot "drugi" moškemu, s tem pa ji je odvzeta pravica do subjektivnosti in odgovornosti za svoja dejanja. Patriarhalna ideologija predstavlja žensko kot imanenco in moškega kot transcendenco. Te temeljne predpostavke so del vseh aspektov družbenega, političnega in kulturnega življenja. Ženske same ponotranjijo vizijo o objektu in pogosto udejanjajo vloge, ki jim jih je predpisal patriarhat, kar pa ne pomeni, da je patriarhalna analiza pravilna (Beauvoir 1999, 2000). Zato so se v feminizmu začele poudarjati razlike med moškimi in ženskami. Hkrati pa tudi, da ni nič naravnega v povezavi z ženskim telesom, kar bi lahko opravičevalo žensko podrejenost (Oakley v Shilling 2005, 3), in da družbeni in biološki spol nista nujno povezana, zato tudi ni razloga, da bi bile spolne kategorije zavezane določenemu telesu (Butler v Cregan 2006, 116). Feministična teorija se je povezala tudi z drugimi teorijami: s psihoanalizo⁴ in (post)strukturalizmom, predvsem Jacques Lacanovim (post)strukturalističnim branjem Sigmunda Freuda (Moi 1999, 107).

Freudova teorija o spolni razliki temelji na vidnosti razlike. Temeljno dejstvo spolne razlike je, da ima moški razviden spolni organ, penis, ženska pa ga nima. Ženska razlika je dojeta kot odsotnost ali negacija moške norme (v Moi 1999, 138). Po Freudu sta moška in ženska družbenospolna identiteta rezultat drame zgodnjega seksualnega razvoja. Otroška seksualnost je sprva polimorfna in fragmentirana. Osrednjo vlogo pri njenem oženju in poenotenju igra Ojdipov kompleks. Pri dečku je izvorni objekt ljubezni mati. Deček se postavi po robu predhodni zahtevi po materi in oblastniški premoči očeta, ki je manifestirana v grožnji

⁴ Spolna razlika po Freudu.

kastracije. Uspešna razrešitev Ojdpovega kompleksa temelji na sprejetju očetove avtoritete in prenosu prvotne želje po materi v upanju, da bo željo v prihodnje zadovoljil z drugo žensko. Tudi pri deklicah je prvi seksualni objekt mati. Elektrin kompleks se pri deklicah ne razvije iz navezanosti na mater, saj je ta zapuščena zaradi odkritja anatomske pomanjkljivosti (odsotnost penisa), s katero se začenja seksualna in družbenospolna diferenciacija spolov. Posledica, ki jo povzroči ugotovitev o umanjkanju penisa, je zavidanje, občutenje manjvrednosti in rahljanje odnosa do matere. Slednja je tista, ki je odgovorna, da je otroka prinesla na svet s tako resnim genitalnim mankom. Poleg tega je tudi ona sama prepoznana kot nosilka istega defekta, s tem pa je v očeh deklice razvrednotena skupaj z ženstvom nasploh. Deklica zato svojo željo preusmeri na očeta, ki poseduje organ, ki ji manjka in ga od njega želi. Dečkov Ojdipov kompleks zaradi kastracijskega kompleksa zatone, deklici pa se ob kastracijskem kompleksu šele vpelje in vzpostavi. Razlika med dečkom in deklico je tudi v tem, da je bila pri deklici kastracija izvršena, pri dečku pa le zagrožena (v Barša 2009, 78–81).

Lacan obravnava izgubo prek analize kastracije. Spolna identiteta ("moška" in "ženska") naj bi se konstruirala izhajajoč iz istega izvirnega manka, manka ali izgube, ki konstruira pomen falosa samega (v Malabou 2011, 140). Po Lacanu "biti" in "imeti" falos pomenita dve različni spolni poziciji oziroma nepoziciji v jeziku. "Biti" falos pomeni biti "označevalec" želje Drugega in se kot ta označevalec tudi kazati oziroma biti objekt, "drugi" (heteroseksualizirane) moške želje in to željo tudi reprezentirati ali zrcaliti. S tem, ko "so" falos, ženske zrcalijo moč falosa, označujejo to moč, "utelešajo" falos, označujejo falos tako, da "so" njegov "drugi", njegova odsotnost, njegov manko in dialektična potrditev njegove identitete. Moški subjekt, ki "ima" falos potrebuje Drugega – žensko, da potrdi njega samega. Moški subjekt je postavljen v nadrejen, ženski subjekt pa v podrejen položaj, saj je moški subjekt tisti, ki poseduje falos (v Butler 2001, 55). Ženska je zrcalo moškega nezavednega in njegove želje. Ujeta je v njegovo samoreprezentacijo in obstaja le toliko, kolikor dovoljuje, da v njej odseva njegova podoba. Definirana je kot njegov deficit oziroma kot bitje, ki nima tistega, kar ima on – falos, razum. Ženska ustvarja zrcalo, v katerem se odsevajo in potrjujejo pozitivne poteze moštva. Patriarhalni razum žensko postavlja kot zastopnico narave, ki je definirana kot nasprotje kulturi (Irigaray 1985).

Feministična teorija zadnjega četrta stoletja se zato zavzema predvsem za kritiko moške zahteve po splošni reprezentativnosti, ki iz moškega naredi prototip človeka. Problem lahko

nastane, če pride do proslavljanja alternativne ženske identitete, ki je predstavljena kot nekaj nezavedljivega na skupni človeški imenovalec. Takšna kritika lahko za prototip človeka razglasi žensko in tako lahko lažni univerzalizem patriarhata nadomesti z matriarhalno različico. Feminizem se temu poskuša izogniti s poststrukturalistično kritiko esencialističnega razumevanja subjekta in identitete, ki je dopolnjena s psihoanalitičnim pojmom nezavednega in seksualnosti (Barša 2009, 11). Preizprašuje konceptualizacijo biološkega in družbenega spola, teles in seksualnosti, izziva in kritizira mainstreamovsko konstrukcijo teh konceptov, ki so prikazani kot dani⁵ in nespremenljivi. Kritika naturalizacije spola in teles je osnovna politična naloga za kritiziranje regulativnih norm in praks, ki določajo aktivnosti in omejujejo identitete (Elliot 2010, 27).

3.2.1 (Post)feminizem

Perspektiva poststrukturalističnega feminizma je "konstrukcionistična" in govori o tem, da je diferencialistična podreditev vseh žensk pod skupinsko kategorijo "ženstva" nova podreditev stare patriarhalne podrejenosti. Kritizira se tudi feminizem difference in humanistično fikcijo družbenospolno nevtralnega univerzalnega razuma, s katerim naj bi bil po "naravi" obdarjen vsak človeški jaz. Ideal poststrukturalističnega feminizma je relativizacija ali "dekonstrukcija" dihotomije moški/ženska, ki je osnova patriarhalne kulture. Pri poststrukturalističnem feminizmu ne gre le za osvoboditev individualnega človeka niti za osvoboditev ženske kot skupinske identitete, ampak za emancipacijo od patriarhalnih kategorij "človek" in "ženska". Takšno osvobajanje naj bi potekalo kot nenehna relativizacija družbenospolne dihotomije, ki so jo absolutizirali patriarhalisti in diferencialistke (Barša 2009, 16–18). Za svoj ideal so si poststrukturalistične feministke postavile pomnoževanje nedoločenega spola in polimorfni bitji kompleksne narave (Haraway v Barša 2009, 18) oziroma dekonstrukcijo in premene identitet (Barša 2009, 18).

Prizadevanje za spremembo oziroma dekonstrukcijo starih in izumljanje novih identitet pa ne sme pomeniti opuščanja boja za enake pravice in priložnosti žensk kot posameznic in kot skupine. Pomembno je nenehno spodkopavanje etabliranih praks in diskurzov, ki posameznike/-ice zapirajo v vnaprej dane kategorije in tako zavirajo njihovo samoudejanjanje. S tem feministična politika identitete vstopa v dekonstruktivistično fazo, saj ji ne gre več za priznavanje in reprezentacijo identitete ženske, ampak za njeno

⁵ Kot naravni ali kulturni.

transformacijo. Pomembno je, da nastopi intelektualna kritika lažne naturalizacije in univerzalizacije vladajočih in podrejenih kulturnih identitet. Kritika pa mora biti dopolnjena s praktično dekonstrukcijo obstoječih in eksperimentacijo drugih in drugačnih oblik življenja (Barša 2009, 18–19). V idejo o preseganju in dekonstrukciji sodi tudi binarna spolna delitev, ki je še vedno ena izmed temeljnih delitev v sodobni zahodni družbi.

4 Preseganje (dekonstrukcija) spolne binarnosti

Sodobna zahodna družba je še vedno prežeta z enostranskostjo, vendar kliče po pluralizaciji identitet, diskurzov, družbenih vlog in ravnanj ter njihovi medsebojni (o)bogatitvi (Repar v Barša 2009, 492). Po Barši (2009, 492) mora biti vsaka manjšinska/potlačena identiteta presežena, saj bo drugače še naprej podlegala vladajočemu diskurzu in sistemu moči. Potrebna je transformacija, ki bi omogočila preseganje moške dominacije oziroma patriarhalnega sistema (depatriarhalizacija), transformacija, ki bi omogočila razmišljanje onkraj spolne binarnosti, ki jo spodbija dejstvo, da spol ni stabilna in enotna kategorija, ampak se vseskozi spreminja. Je družbena in kulturna konstrukcija, ki je ne moremo zreducirati na biologijo (Švab 2002, 202). Spolne identitete so multiple in kompleksne ter relacijsko oblikovane. Spol ni le atribut posameznikov/-ic, ampak je niz pogosto hierarhičnih odnosov med različnimi spolnimi subjekti (Benjamin v Heyes 2003, 1093).

Za razumevanje preseganja spolne binarnosti se bom v nadaljevanju osredotočila na idejo Judith Butler (2001), ki spol vidi kot nefiksno, nekoherentno in nestabilno kategorijo oziroma kot performans, na pristop Monique Wittig (2000), ki nasprotuje ideji, da obstaja naravna ločitev med moškimi in ženskami in na pristop premestitve Judith Squires (2009), ki govori o dekonstrukciji diskurzivnih redov, ki subjekt zaznamujejo s spolom.

4.1 Judith Butler

Judith Butler se bojuje proti dihotomiji moški/ženska, saj identiteto posameznikov/-ic na obeh straneh družbenospolne meje oblikujejo regulacijske norme režimov oblasti in diskurza, kot sta heteroseksualnost in falogocentrizem (v Barša 2009, 423). Telo je vedno že diskurzivno vzpostavljeno in pod naravnostjo biološkega spola odkriva normativne imperativne družbenega spola. Telo ni nekaj predkulturnega in nemega (Butler 1993, 147). Zato se Butler sprašuje, kaj se zgodi s subjektom in stabilnostjo družbenospolnih kategorij, ko se režim domnevne

heteroseksualnosti razkrinka kot režim, ki proizvaja in objektivira očitno ontološke kategorije (Butler 2001, 8).

Po Butler (2001, 18) »predpostavka o binarnem sistemu družbenega spola implicitno vzdržuje prepričanje, da družbeni spol posnema biološkega; tako je družbeni spol odsev biološkega ali je kako drugače omejen z biološkim spolom.« Domnevno spolno naravno človeško telo se nam kot tako kaže prek institucionaliziranih simbolnih kodov družbenega spola. "Biološka spolnost" teles je kulturni konstrukt kot tudi vzajemna želja nasprotnih spolov (Butler 2001, 19). Naturalizacija biološkega spola in seksualnega nagona je najpomembnejše ideološko orožje sistema prisilne heteroseksualnosti. Biološki organ (penis) postane ključen pri tem, ali bo človeško bitje v kulturi tisto, ki kontrolira (oziroma domneva, da kontrolira) simbolne verige, ali tisti, ki so pasivno podrejeni. Telesni jaz svojo subjektiviteto dobi samo prek svoje podreditve normam biološkega spola (Butler v Barša 2009, 422–424). Pri tem je zaznamovan le ženski družbeni spol, univerzalni človek in moški družbeni spol pa sta zlita. Ženske so definirane v okviru svojega biološkega spola, moški pa so nosilci univerzalnega sebstva, ki presega telo (Butler 2001, 21).

Po Butler (2001) identiteta spola nujno implicira neko izgubo in ta identiteta sebe predeluje kot izgubo. Butler povzame psihoanalitičen motiv duševne izgube kot izvir spolne identitete. Branje Freuda in Lacana, ki ga predstavi Butler (2001), je v osnovi kritično in privede do popolne predelave konceptov izgube in kastracije, saj sta ta dva koncepta tesno odvisna od heteroseksualne normativnosti. Falos ni organ, ampak simbol tega, kar bi lahko bil popolni, idealni ali uspeli seksualni spol. Moški "ima" falos, ženska "je" falos. Pri obeh primerih pa gre za konstrukcijo (Butler 2001, 56). »Moški subjekt se le kaže kot tisti, ki poraja pomene in s tem označuje. Njegova navidezno samoutemeljujoča avtonomija poskuša zakriti potlačitev, ki je tako njegov temelj, kakor nenehna možnost njegove lastne utemeljitve. Toda proces konstruiranja pomena zahteva, da ženske zrcalijo moško moč in vsepovsod potrjujejo moč realnosti njegove iluzorne avtonomnosti« (Butler 2001, 56). Ženska ima lahko falos na isti način le v maškaradi. Biti falos za žensko pomeni biti objekt moške želje, njen "drugi". Ženska zato, ker je falos, odraža njegovo oblast in hkrati dopušča zrcalno konstruiranje podobe oziroma moške podobe. Ženska je tako hkrati ženska in podoba moškega oziroma potrditev njegove lastne identitete v ogledalu (Butler 2001, 57). »Premestitev političnega in diskurzivnega izvora družbenospolne identitete v psihološko "jedro" onemogoča analizo politične konstrukcije subjekta, ki mu je pripisan družbeni spol, in njegovih ponarejenih

pojmov o neopisljivi notranjosti njegovega biološkega spola ali njegove prave identitete« (Butler 2001, 145).

Butler (2001) dejanja, ki so povezana s signifikacijo biološkega ali družbenega spola, označuje kot "performativna", saj šele vzpostavljajo identiteto, ki naj bi jo izražala oziroma manifestirala. Notranje bistvo družbenospolno določenega subjekta je učinek in funkcija diskurzivno-praktične regulacije telesa. Učinkovitost te performativne regulacije temelji na tem dozdevnem nasprotju, na predstavi, da opravlja "ekspresivno" in ne "produktivne" funkcije. Na to se tudi opira stabilnost heteroseksualnega kulturno-oblastniškega reda. »Premestitev političnega in diskurzivnega izvora družbenospolne identitete v psihološko "jedro" onemogoča analizo politične konstrukcije subjekta, ki mu je pripisan družbeni spol, in njegovih ponarejenih pojmov o neopisljivi notranjosti njegovega biološkega spola ali njegove prave identitete.« (Butler 2001, 145) Družbeni spol je performativen, kar pomeni, da konstruira identiteto, katere del naj bi bil. »Za izkazovanjem družbenega spola ni nobene družbenospolne identitete; identiteto performativno konstruirajo prav "izkazovanja", ki naj bi bila njene posledice« (Butler 2001, 37). Tako na primer transvestizem in butch-femme obredi posnemajo družbeni spol, s tem pa razkrivajo posnemljive strukture samega družbenega spola in njegovo kontingentno, performativno naravo. To dosežejo tako, da znak danega družbenega spola povežejo z lastnostmi, ki jih njegova definicija izključuje, tak primer so poženščeni moški, mačo geji ali asertivne ženske. Vsi ti tipi so zunaj hegemonске družbenospolne norme in nakazujejo možnost različnih identitet in različnih "družbenih spolov". Posledica tega je destabilizacija substancialnega temelja in »prikrajšanje naturalizirajočih pripovedi prisilne heteroseksualnosti za osrednja lika: "moškega" in "žensko"« (Butler 2001, 155). Butler (2001, 27) ugovarja esencializmu in se nagiba k odprti koaliciji, s katero se bodo uveljavljale identitete, ki se bodo glede na priročne namene izmenično vpeljevale in opuščale. Šlo naj bi za odprt zbor, ki bi dopuščal mnogotere konvergence in divergence in se ne bi podrejal normativnemu telosu zaključene definicije. Ideji, da obstaja naravna ločitev med moškimi in ženskami, nasprotuje tudi Monique Wittig, ki se, tako kot Butler, zavzema za osvoboditev subjekta iz okovov biološkega spola in za preseganje spolne binarnosti.

4.2 Monique Wittig

Za razmišljanje izven okvirjev spolne kategorije je treba uničiti spol kot sociološko realnost (Wittig 2000, 22), saj je kategorija spola politična kategorija, ki vzpostavlja družbo kot heteroseksualno (Wittig v Butler 2001, 13). Monique Wittig nasprotuje ideji, da obstaja naravna ločitev med moškimi in ženskami. Po njenem se narava uporablja za zatiranje žensk in deformiranje njihovih teles (v Squires 2009, 90). Ženske sestavljajo razred, ki je precej podoben razredu tlačanov. Od (dominantnega) heteroseksualnega reda se lahko odtrgajo le, če to storijo posamezno. Velik pomen ima tudi jezik, ki je stalna in končna družbena pogodba in je tisto, kar dela ljudi človeške in družbene (Wittig 2000, 76–77).

Spol je, tako kot rasa, sprejet kot "neposredno dejstvo", "čutno dejstvo", "fizična značilnost", ki pripada naravnemu redu. Vendar je takšna zaznava spola izumetničena in mitična konstrukcija, saj fizične značilnosti⁶ razume skozi mrežo odnosov, prek katerih se fizične lastnosti dojamejo⁷ (Wittig 2000, 32). Kategorija biološkega spola je s pogojem prisilne heteroseksualnosti vedno ženska. Moška kategorija pa je nezaznamovana in zato pomeni isto kot "univerzalno". Binarna omejitev biološkega spola je potrebna za reproduktivne cilje sistema prisilne heteroseksualnosti (Wittig v Butler 2001, 31–30). Vendar pa kategorija biološkega spola ni ne nespremenljiva ne naravna, ampak gre za politično uporabo kategorije narave v namene reproduktivne seksualnosti. Zato ni nobenega razloga, da se človeška telesa delijo na ženski in moški biološki spol. Takšna delitev ustreza le ekonomskim potrebam heteroseksualnosti in naturalistični razlagi institucije heteroseksualnosti. Razlik med biološkim in družbenim spolom ni, saj je kategorija biološkega spola obeležena z družbenim spolom in je popolnoma politično investirana in naturalizirana, nikakor pa ne naravna (Wittig v Butler 2001, 121–122). Biološki spol je diskurzivno proizveden in razširjen z označevalnimi sistemi, ki so zatiralski do žensk in istospolno usmerjenih oseb, zato je potrebno zavzemanje za zrušenje diskurza o biološkem spolu oziroma za zrušenje slovnice, ki vpeljuje družbeni spol ali (fiktivni) biološki spol kot bistven atribut ljudi in tudi predmetov (Wittig v Butler 2001, 122–123). Za Wittig je jezik sredstvo reprezentacije in proizvodnje ter orodje, ki konstruira polje teles, zato bi ga bilo treba uporabiti za dekonstruiranje in rekonstruiranje teles zunaj zatiralski kategorij biološkega spola (v Butler 2001, 134).

⁶ Te so kot takšne nevtralne, vendar jih zaznamuje družbeni sistem.

⁷ Videne so kot ženske, torej so ženske.

Wittig želi zrušiti kategorijo biološkega spola in sistem prisilne heteroseksualnosti, ki je njen izvor. »Telesno in duševno smo prisiljeni, da z vsako značilnostjo ustrezamo predstavi o naravi, ki je bila vzpostavljena za nas ... "moški" in "ženske" so politične kategorije, ne pa naravna dejstva« (Wittig v Butler 2001, 124). Z izginotjem razreda "moških" bo izginil tudi razred "žensk", saj brez gospodarjev tudi sužnjev ni. "Ženska" je imaginarna, politična in ideološka formacija, "ženske" pa so produkt odnosov. Ženske bi morale konstruirati same sebe kot individualne subjekte lastne zgodovine, saj nihče ne more biti opredeljen le skozi zatiranje. S prepoznanjem zatiranja se mora prepoznati in izkusiti tudi dejstvo, da se tisti, ki je bil prej objekt zatiranja, lahko konstruira kot subjekt in da lahko kljub zatiranju postane nekdo z lastno identiteto (Wittig 2000, 39–40). Osebno in subjektivno definicijo za vse človeštvo najdemo onkraj kategorij spola, tako ženskega kot tudi moškega. Nastop individualnih subjektov zahteva najprej uničenje kategorij spola, prenehanje njihove uporabe in zavračanje vseh znanosti, ki te kategorije še vedno uporabljajo kot osnovne, kar velja za večino družbenih ved (Wittig 2000, 46–47). Z zrušitvijo prisilne heteroseksualnosti naj bi se ustoličil pravi humanizem "osebe", ki bo osvobodena okovov biološkega spola. Ideji o preseganju spolne binarnosti oziroma razmišljanju izven spolnih kategorij "moški" in "ženska" se pridružuje tudi Judith Squires.

4.3 Judith Squires

Razumevanje spola je v sodobni zahodni družbi povezano s spolno binarnostjo, zato »potrebujemo teorijo, ki nam bo omogočila, da artikuliramo alternativne načine razmišljanja o spolu (in delovanja na tej osnovi), ne da bi bodisi preprosto obrnile stare hierarhije bodisi jih potrdile« (Scott v Squires 2009, 140). Judith Squires (2009, 12) to skuša doseči z razlago treh strategij preučevanja spolov: s strategijo vključitve, ki si prizadeva za spolno nevtralnost; s strategijo obrata, ki si prizadeva za priznanje specifično žensko spolno zaznamovane identitete, in s strategijo premestitve, ki si prizadeva dekonstruirati tiste diskurzivne rede, ki subjekt zaznamujejo s spolom.

Pri strategiji vključitve je spol politično nepomemben ali neumesten. Ženske bi morale imeti enake pravice kot moški in ženske bi morale enako kot moški sodelovati v javni sferi. Spolna razlika je razumljena kot izraz seksizma, kot patriarhalna stvaritev. Spolne razlike so ustvarjene in se ohranjajo v interesu moških. Poleg tega je spolna razlika sinonimna z manjvrednostjo in jo je treba zavreči ter vzpostaviti vključujoč, pravični družbeni red. Spolna

razlika je mit ali pa naključen rezultat družbenih okoliščin. V obeh primerih pa je spolno razliko treba preseči. Pri strategiji obrata se razlike med spoloma sprejemajo in celo pozdravljajo. Moški in ženske so različni, ampak te razlike se ne bi smele razumeti kot manjvrednosti. Spolna razlika je biološko dana ali pa je rezultat družbenih okoliščin, v obeh primerih jo je treba ceniti in priznati. Cilj je zmanjšati moško moč in se ne pridružiti četam moškega reda (kritika patriarhata) (Squires 2009, 157–158). Vendar pa oba vidika (enakost in razlika) nikoli ne bosta zadovoljiva, saj delujeta znotraj parametrov razprave, konstruiranih v skladu s patriarhalnimi normami. Oba sicer odkrito oporekata prevladujočemu patriarhalnemu redu, vendar lahko tudi oba naprej utrjujeta njegove skrite podmene, ohranjata njegovo logiko in s tem podaljšujeta njegovo prevlado. Oba pristopa na različne načine ponovno uveljavljata maskulinistično normo in delujeta znotraj meje dihotomnega mišljenja. S tem pa sprejemata trditev, da lahko obstajata samo dve nasprotni, vzajemno izključujoči se izbiri. Zato je potrebna zavrnitev logike binarnega dualizma, saj le tako ne bo dileme o ohranjanju in utrjevanju patriarhalnega reda (Squires 2009, 165–173). Takšno zavrnitev pa ponuja strategija premestitve.

Cilj strategije premestitve (raznolikosti) je dekonstruirati središča, saj je problem sam spolno zaznamovan svet. Pristop raznolikosti želi politično teorijo razsrediščiti glede na spol in ne na novo osrediščiti politične teorije okrog žensko zaznamovanega pogleda kot nasprotja moško zaznamovanega. Strategija premestitve je postala osrednji vidik teorije spola. Predmet razprave ni več samo dihotomija enakost – razlika, ampak samo dihotomno mišljenje. Dekonstrukcija dihotomij kaže, kako vsaka stran binarne delitve vsebuje in zrcali drugo. Z ohranjanjem dihotomnega mišljenja se ohranjajo tudi neenakosti moči. Pristop raznolikosti se ne osredotoča le na razlike med biološkima spoloma, temveč tudi na razlike znotraj spolnih skupin. S tem se premesti binarna opozicija med enakostjo in razliko ter tudi binarna opozicija med biološkima spoloma (Squires 2009, 167–175). Pomembno je spoznanje, da obstajajo ženske in ženskost in tudi to, da obstajajo moški (množina) in moškosti. Spolno zaznamovane identitete (tako ženske kot moške) so nenehno podvržene procesu reinterpretacije in nikoli niso statične, ampak zato niso nepomembne. Z obširnim teoretiziranjem moškosti je propadlo tudi pojmovanje, da je spol morda sinonim za ženske. Moški in moškost so lahko predmet izrecnega preučevanja (Squires 2009, 105–106). Z dekonstrukcijo binarnosti moško – žensko se odpirajo prostori za kritično razmišljanje o moškostih (v množini) in o ženskostih (v množini). Ne gre več za osredotočanje na ženske, ampak vključevanje vseh teorij telesne

subjektivitete. Spolna dihotomija ne vzdrži več, saj je biološki spol sam družbeno konstruiran. Dekonstruktivistični pristop temelji na tej domnevi in pozornost preusmeri od "žensk" k "subjektivitetam". Popelje nas onkraj razlikovanja med biološkim spolom in družbenim spolom k ukvarjanju z nedualistično pojmovano telesnostjo (Squires 2009, 108). Bolj, ko smo kritični do singularnih, determinističnih razlag, ki predstavljajo ozko vzročne teorije o odnosu med biološkim in družbenim spolom, in bolj, ko razvijamo teorijo o spolih kot »radikalno neodvisne od biološkega spola«, toliko manj utemeljeno je domnevati o binarnosti spolnega sistema (Squires 2009, 87).

Preko razmišljanj Judith Butler, Monique Wittig in Judith Squires poststrukturalizem nudi kritična orodja za preiščevanje o biološkem in družbenem spolu, seksualnosti in utelešenosti. Ta orodja ponujajo tudi pogled na življenja transspolnih oseb (Elliot 2010, 26–27). Tudi v transspolnih teorijah je konstrukcija, imenovana "spolna binarnost" postavljena pod vprašaj, saj spolna binarnost ne razloži in ne sprejema različnih spolov, ki obstajajo. Namesto črno-belega binarizma je v transspolnih teorijah predlagana "mavrična zastava" spolov, saj spol ni binaren, ampak predstavlja spekter večkratnosti in različnosti (Jones 2006, 449).

5 Transspolnost

V transspolnih teorijah ne obstajata le dva spola, ampak spekter spolov. Spol, kot se ga živi, kot je utelešen, izkušen, performativen je bolj kompleksen in raznolik, kot ga lahko predstavlja dominantna binarna spolna ideologija evropocentrične modernosti (Stryker 2006a, 3). Potrebno je boljše razumevanje različnih načinov utelešenosti spola (Elliot 2010, 155). Z razliko od izraza "cis", ki pomeni enak kot in se uporablja kot predpona v izrazu cisspolen⁸, izraz "trans" pomeni preseganje (Elliot 2010, 152). Predpona "trans" je pogosto uporabljena kot vključujoča in obsega široko območje kršenja spolnih norm, ki vključujejo neskladnosti med spolom, pripisanim ob rojstvu, in spolno identiteto/izrazom osebe (Koyama 2003). Trans ne pomeni le "iti čez", "zamegliti meje", "zamegliti kategorije", ampak poudarja, razjasnjuje in dekonstruira vse, kar vemo o biološkem in družbenem spolu ter seksualnosti (Whittle 2006b, 202). Za problematiziranje domnev o telesih, identitetah in za ponovno razmišljanje o kategorijah spola so pomembne transspolne študije (Devor v Elliot 2010, 1).

⁸ Nanaša se na tiste osebe, katerih spolna identiteta in spolni izraz sta v skladu s spolno identiteto in spolnim izrazom, ki sta pričakovana glede na spol, pripisan ob rojstvu.

Transspolne študije, povezane tako z razlikami znotraj kategorije spola, kot tudi z rasnimi in razrednimi razlikami, omogočajo boljši pogled na svet, v katerem živimo, in močno kritično branje sodobne modernosti v vsej svoji kompleksnosti (Stryker 2006a, 15). Izhajajo iz seksualnih študij in feminizma. Razvijajo teorije utelešenja, seksualnosti, spola kot tudi pravne, socialne in politične teorije o regulaciji spolnega izražanja in utelešenja. Ne ukvarjajo se le s transspolnimi osebami in transspolnimi praksami, ampak so kritične do tem, ki se dotikajo sodobnega človeštva, družbene znanosti in biomedicinskih raziskav. Nudijo kritiko heteronormativnosti, rekonceptualizacijo spola na podlagi tega, kdo naj bi bil moški ali ženska, in kreacijo novih oblik branja transspolnih identitet. Slednje so dostopne skoraj povsod, za vse osebe, ki se ne počutijo udobno v spolni vlogi, ki jim je bila pripisana ob rojstvu, ter za tiste, katerih spolna identiteta se ne sklada z oznakami "moški" ali "ženska" (Stryker v Elliot 2010, 1–5). Področje transspolnih študij zajema tisto, kar denaturalizira, deartikularizira in pripomore k vidnosti normativnih povezav, za katere se zdi, da obstajajo med biološko specifičnostjo in spolno vlogo, ki naj bi jo zavzelo določeno spolno telo. Transspolne študije si ne želijo le razumeti vsebin in mehanizmov, ki povezujejo biološki in družbeni spol, biologijo in kulturo, ampak tudi sprašujejo, kdo smo "mi", ki delamo te povezave, in kdo so "oni", ki za "nas" delujejo kot, da te povezave rušijo. Omogočajo kritiko pogojev, ki so vzrok za izstopanje fenomena transspolnosti, in hkrati tudi izginjanje spolne normativnosti v nerealizirano ozadje. Fenomen transspolnosti odkriva operacije sistema in institucij, ki simultano proizvajajo več možnosti za sposobne osebnosti in eliminacijo preostalih (Stryker 2006a, 3).

Transspolne študije kličejo po končanju hierarhije, ki vrednoti in legitimizira "normativna spola" ter razvrednoti in delegitimizira "transgresivne spole". Transspolnost preizprašuje tradicionalne pojme spola in se izmika binarni delitvi spolov (Meyerowitz v Elliot 2010, 1). Transspolne osebe preizprašujejo preostale identitete in predstavljajo izziv za vse tiste, ki spol in spolno usmerjenost uvrščajo v binarni sistem – moški/ženska, moškost/ženskost, heteroseksualnost/homoseksualnost. Prav tako preizprašujejo osnovna prepričanja ene najmočnejših skupin v družbi in poudarjajo, kako te skupine želijo dominirati nad razmišljanjem nas vseh (Whittle 2006a, xi–xiv).

Transspolne osebe presegajo meje družbenega in biološkega spola, spolnosti in meje, ki strukturirajo te kategorije kot binarne (Prosser 2006, 258). Oblikujejo temeljito "kategorijsko krizo" (Graber v Meadow 2010, 815) za družbene institucije, ki temeljijo na ideji, da je

biološki spol nespremenljiv in dihotomen. Poleg tega transspolne osebe živijo z identiteto želenega spola, malo ali nič ne razmišljajo o operaciji spolnih organov, saj gre pri transspolnih osebah predvsem za potrditev družbenega spola. Pri tem transspolnih oseb ni možno uvrstit v spolno kategorijo "moški" ali "ženska". Z razliko od transseksulanih oseb, ki pogosto operirajo spolne organe in v celoti živijo v vlogi drugega spola. Pri tem se večina transseksualnih oseb strinja s spolnim sistemom in se uvršča v eno izmed kategorij: "moški" ali "ženska" (Bornstein 1999, 61–64), saj si tako kot večina preostalih članov družbe, osmislijo svoje življenje znotraj konteksta dominantne spolne sheme (Elliot 2010, 90).

Transseksualne osebe čutijo, da so člani drugega spola od tistega, ki jim je bil pripisan ob rojstvu, da so bili vedno člani drugega spola in da bi jim moralo biti dovoljeno, da so prepoznani, legalno in družbeno, kot člani drugega spola. To pa lahko storijo s pomočjo medicine, s hormoni ali/in operacijo spola (Hausman 2006, 340). Transseksualne osebe, katerih spolna identiteta se razlikuje od njihovih genitalij, so tako odvisne od medicine. Slednja je tista institucija, ki ima moč, tista, ki brani družbene norme in je hkrati avtoriteta kulturno sprejetih teles (Stone 2006, 232). Tako transseksualno telo postane produkt medicinske znanosti, tehnološki konstrukt oziroma meso, ki je bilo razrezano in sešito v obliko, ki se razlikuje od oblike posameznikovega/-ičinega telesa ob rojstvu (Stryker 2006b, 245), in hkrati telo, ki se sklada z družbenimi pogledi o sprejemljivem telesu in skladnosti s spolno identiteto.

Transseksualne osebe pa niso edine osebe, v telesa katerih posega medicina. Moderni medicinski diskurz osebe, ki imajo takšno spolno anatomijo, da jim ni mogoče določiti moškega ali ženskega spola, imenuje kot interseksualne (Chase 2006, 300). Interseksualne osebe so osebe rojene z nejasnimi genitalijami in jim je v čim krajšem času po rojstvu pripisan spol. S pomočjo hormonov in operacije pa se njihovo telo preoblikuje tako, da se ujema s pripisanim spolom. Pogosto takšne osebe ne vedo, da so bili operativno ali s pomočjo hormonov preoblikovane. Za svojo interseksualnost pogosto izvejo v času pubertete, ko se pojavijo težave in so potrebni dodatni medicinski posegi. S preoblikovanjem teles interseksualnih oseb se omogoči, da se "normalnim" osebam ni treba soočati z utelešenjem, ki bi ogrozil njihov status "normalnosti" (Hale 2006, 288).

Velik problem je, da interseksualni otroci ne morejo dati konsenza za operacijo, saj so premladi. Takšne operacije pa so velikokrat tudi medicinsko nepotrebne. Pogosto so narejene

zato, da zadovoljijo zdravnike in starše, ki se čutijo nezmožne povezati se ali sprejeti človečnost otroškega telesa, ki ne more biti jasno določen kot "fant" ali "dekle" (Chase 2006, 300). Genitalno spreminjanje interseksualnih otrok je zloraba, saj krši integriteto njihovih teles brez pravega soglasja. Problem ni samo v tem, ali se biološki spol, ki je bil dodeljen, ujema s posameznikovo/-ičino spolno identiteto, ampak tudi v tem, da interseksualnim osebam ni omogočeno odločati, kaj se bo zgodilo z njihovimi telesi (Koyama 2003, 250). Intersesksualne osebe so začele politizirati intersesksualne identitete in medicinsko regulacijo teles, ki postavlja temelje heteronormativnih identifikacij in želja (Chase 2006, 301).

Transspolne, transseksualne in interseksualne osebe izzivajo vsaj nekatera predvidevanja o naravnosti in so zato pogosto brane kot nenaravne in manj človeške. Za ohranitev hegemonije mora biti normativni spolni sistem nenehno podprt z zavrnitvijo tistega, ki ga ogroža pri njegovi reprezentaciji kot človeka (Elliot 2010, 75). Pri tem pa so transspolne osebe pogosto podvržene nasilju in diskriminaciji oziroma transfobiji.

5.1 Transfobija

Transspolne osebe se v vsakdanjem življenju srečujejo s stigmo in zatiranjem, zaradi svojega domnevno nerealnega koncepta spola (Whittle 2006a, xii). Ne glede na to, da so transspolne identitete dostopnejše, problemi, s katerimi se transspolne osebe srečujejo, niso rešeni. Še vedno se veliko transspolnih oseb srečuje z diskriminacijo, nasiljem in celo smrtjo (Whittle 2006a, xi).

Kljub različnim spolnim identitetam, ki so oblikovane v okviru transspolnosti, in prisotnosti transspolnih oseb v nezahodnih kulturah, v sodobni zahodni družbi večina ljudi še vedno predvideva, da obstajata le dva biološka in družbena spola – ženski in moški. Za transspolne osebe to predstavlja problem, saj morajo izbrati spol in se tudi obnašati kot izbran spol. Transspolne osebe pogosto izberejo enega izmed obeh spolov, saj se tako izognejo verbalnemu in fizičnemu nadlegovanju (Namste K. 2006, 590). Osebe, ki so nasilne do transspolnih oseb, pogosto svoje nasilje opravičujejo s tem, da naj bi bili nepravilno zavedeni z neujemanjem spola in genitalij (Stryker 2006a, 10).

Transspolne ženske so, tako kot druge ženske, ki trpijo zaradi večkratnega zatiranja, še posebno ranljive glede na ženske s cispolnim privilegijem. Transspolne ženske so napadene, ker živijo kot ženske. V primeru, ko transspolno žensko napade moški in jo želi posiliti, so

transspolne ženske podvržene še večjemu nasilju, saj moški "odkrije", da ima ali je imela transspolna ženska "moško" anatomijo. Takšno "odkritje" pa pogosto vodi v nasilje, ki je podkrepljeno s homofobijo in transfobijo. Pogosto se tudi zgodi, da so transspolne ženske napadene, ko je "odkrit" njihov transspolni status. Tudi pogostost verbalnega in emocionalnega nasilja je velikokrat večja kot pri cispolnih ženskah. Tudi transspolni moški lahko živijo v nenehnem strahu pred "odkritjem". Nasilje nad transspolnimi moškimi je povezano tako s transfobijo kot tudi mizoginijo in je posledica kršitve spolnih norm ter želje, da se transspolnega moškega postavi nazaj na "mesto ženske" (Koyama 2003, 252–255). Transspolne osebe predstavljajo (namerno ali ne) tudi izziv feminizmu, saj zastavljajo vprašanja o domnevni "avtentičnosti" identitete in o vključujočnosti feministične politike (Elliot 2010, 21). Oblikovala se je ideja o transfeminizmu, ki predstavlja svoj pogled na transspolne osebe.

5.2 Transfeminizem

Feminizem je del novih družbenih gibanj, ki izzivajo normativne omejitve spola in seksualnosti, še posebno cispolnih žensk. Hkrati pa poudarja, da imajo "nove spolne politike", kot so feminizem, queerovske, antirasistične, transspolne, interseksualne politike, mnoge skupne točke za doseg skupnih političnih ciljev (Butler v Elliot 2010, 17).

Butler se zavzema za priznanje transspolnih in drugih marginaliziranih subjektov kot razumevanih, saj bi to prineslo ponovno razmišljanje o trenutnih normah spolne eksistence v sodobni zahodni družbi, ki izključuje transspolne, transseksualne in interseksualne osebe ter jih postavlja izven sistema. Trenutno stanje spolnega sistema omogoča povečanje moči tistih, ki so del sistema, zato se Butler zavzema za "novo spolno politiko", kjer se pod novo predstavlja politične izzive osnovam hegemonskega spolnega sistema, ki so ga pred tem napadli feministični, gejevski, lezbični in queerovski teoretiki (v Elliot 2010, 62–63). Transspolna, transseksualna in interseksualna gibanja, ki jih Butler postavlja v središče nove spolne politike, delujejo na področju feminizma in queerovskem področju, saj skupno izzivajo dominantne domneve o odnosu med označevalci spola in spolnimi telesi (Kristeva v Elliot 2010, 68).

Po Butler (v Elliot 2010, 71–73) je potreben proces priznanja kot ljudi tistih oseb, katerih telesa, spoli ali spolnosti so vidno konfigurirane na nekonvencionalne načine. Potreben je tudi proces poustvarjanja obstoječe normativne domneve o spolu. Oba procesa sta med seboj

povezana. Življenja transspolnih oseb že vplivajo na družbeno in politično življenje, saj izzivajo idejo, kdo spada pod kategorijo človeka. Predelava spolnih norm je hkrati tudi rekonstruiranje človeka, predvsem za tiste osebe, ki so reprezentirane kot manj človeške ali celo nečloveške in na katerih je definirana normativna človeškost. Spoli o, katerih govori Butler, že obstajajo in niso nekaj novega. Kljub temu pa še vedno niso sprejeti v termine, ki vodijo realnost. Potreben je razvoj znotraj zakonodaje, psihiatrije, družbene in literarne teorije, potrebna je legitimizacija leksike spolne kompleksnosti, ki jo nekateri živijo že dolgo časa. Legitimizacija kompleksnosti je eden od načinov razveljavljanja domnev o danem, normalnem ali naravnem spolnem redu. Gre za proces, ki je osnovan na priznanju tistih drugih, ki so potisnjeni na zunanjo stran. Želja Butler je, da se med seboj povežejo marginalizirane in izključene skupine, ki izzivajo normativne identitetne formacije. Pri tem je pomembno, da se ne vztraja na enakosti, ampak na različnosti oziroma na "ekonomiji razlike".

Zaradi pomembnosti raznolikosti in vključujoče politike feminizmov se je oblikovala tudi ideja o transfeminizmu. Vsakokrat, ko se zasliši glas skupine žensk, ki je bil pred tem neslišan, so feministke izzvane, da premislijo o svoji ideji, koga predstavljajo in za kaj se zavzemajo. Včasih to privede do spoznanja, da tudi v feminizmu prihaja do zatiranja, vendar pa to le pomaga, da se tudi v feminizmu razširijo obzorja. Prišel je čas, da tudi transspolne ženske vstopijo v feministično revolucijo (Koyama 2003).

Emi Koyama je v *Transfeminističnem manifestu* (2003) zapisal, da je transfeminizem v osnovi gibanje transspolnih žensk in za transspolne ženske, ki pa je odprt tudi za preostale osebe – queerovske, interseksualne, transspolne moške, cispolne ženske, cispolne moške ter tiste, ki so sočutni do potreb transspolnih žensk in verjamejo, da je zavezništvo z njimi pomembno za njihovo osvoboditev. Transfeminizem uteleša politiko feministične koalicije, v kateri se ženske z različnimi ozadji postavijo ena za drugo, saj se drugače nihče ne bi.

Glavna načela transfeminizma:

- Posameznik /-ica ima pravico, da sam/-a definira svoje identitete in pri tem pričakuje, da jih bo družba spoštovala. K temu je vključena tudi pravica do izražanja spolne identitete brez diskriminacije in nasilja.

- Posameznik/-ica ima pravico do odločanja o lastnem telesu. Pri tem nobena avtoriteta – politična, medicinska, religijska – nima pravice kršiti integritete telesa proti posameznikovi/-ičini volji ali preprečevati posameznikove/-ičine odločitve o tem, kaj bo storil/-a s svojim telesom.

V transfeminizmu obstaja toliko načinov biti ženska, kot je žensk. Ohranja se okolje, kjer je ženska individualna izbira spoštovana, izzvane pa so institucije, ki omejujejo razpon možnih izbir za ženske. V transfeminizmu je pomembno spoštovanje različnosti kot tudi podobnosti, saj imajo ženske različna ozadja, pri tem pa se je treba zavedati lastnih privilegijev. Biološki in družbeni spol sta videna kot družbeno konstruirana, razlika med spoloma je umetna in narejena zaradi konformnosti. Metoda določanja biološkega spola je v transfeminizmu videna kot družbeno in politično konstruirana. V transfeminizmu je pomembno zavzemanje za družbeno ureditev, kjer si posameznik/-ica lahko sam/-a določi svoj spol (ali ne-spol). Osebe pa si same konstruirajo spolne identitete glede na to, katera spolna identiteta jim ustreza in v kateri se počutijo najbolj udobno.

Kljub vedno večjemu številu teoretiziranja, pa so transspolne osebe še vedno povsod in hkrati nikjer. Njihov večkratni in nasprotujoči si statusi vidnosti in nevidnosti, prisotnosti in neprisotnosti so povezani z družbeno močjo, ki ustvarja norme in konstruira okolje dominantne kulture (Stryker 2006a, 15). Uvrščanje v binarni spolni sistem je v sodobni zahodni družbi še vedno pomembno, saj transspolne osebe zaradi neumeščenosti v spolni binarni sistem nimajo legalnega statusa. V večini držav so po zakonu neosebe, ki nimajo pravice delati, se poročiti, uporabljati javnih stranišč ... (Currah, Jauang in Minter v Meadow 2010, 819). Tudi večina družbenih institucij še vedno temelji na priznavanju le dveh spolov. Prisotnost binarne spolne delitve v sodobni zahodni družbi je vidna tudi v športu, ki kot anahronistična družbena institucija, posameznike/-ice še vedno kategorizira izrazito na ravni biološkega spola – na moške in ženske (Šaver 2009, 57).

6 Šport

Moderni šport je pomembna in opazna družbena in kulturna praksa, ki se prepleta s preostalimi družbenimi pojavi, kot so: kultura, religija, gospodarstvo, politika, izobraževanje, konstruiranje nacionalnih mitologij, mediji, popularna ikonografija, medicina, arhitektura, antropologija, množična kultura in kultura telesa (Šaver 2009, 14). S tem, ko je šport postal

viden in razširjen kulturni pojav, je doživel vse večjo družbeno diferenciacijo ter začel vplivati na preostale družbene institucije in *vice versa* (Šaver 2009, 113).

Šport reflektira družbo, katere del je (Lipsyte 2010, 35). Predstavlja unikaten del družbenega življenja, prek katerega lahko opazujemo različne aspekte širše družbe (Karen in Washington 2010a, 1). Je institucija, ki je v sodobni zahodni družbi visoko vrednotena, in institucija, ki ima za veliko število posameznikov/-ic religijski ali kvazi religijski pomen. Religijski pomen se kaže predvsem v tem, da je šport postal eden od osrednjih, če ne celo osrednji vir identifikacije in pomena v posameznikovem/-ičinem življenju (Dunning 2010, 13). Je globalni fenomen, ki prinaša skupno izkušnjo svetovnemu občinstvu. Kljub temu pa šport ni univerzalno vključujoč. Lahko je močan mehanizem, ki povečuje belopolte osebe nad temnopoltimi osebami, moške nad ženskami, določena telesa nad preostalimi telesi. Dejstvo, da je šport pogosto predstavljen kot nekaj, kar je izven "resničnega" življenja in tako tudi izven resničnih družbenih odnosov, je problematično, saj se tako oblikuje in vzdržuje družbeni red, ki temelji na hierarhij (Jeanes in Kay 2008, 130).

Struktura in vrednote v športu izhajajo in se spreminjajo zgodovinsko. Predvsem kot rezultat boja za pozicijo moči določenih skupin ljudi. Vrednote in strukture v športu so bile vedno povezane z dominantnimi družbenimi vrednotami, odnosi moči in konflikti med skupinami. Vrednote in strukture v športu so v večini oblikovane in v interesu tistih, ki imajo moč (Messner 1992, 8–12). Tako šport lahko štejemo med družbene institucije, ki najbolj izrazito zrcalijo razlike med posamezniki/-icami in skupinami. V skladu s tem institucija športa na vseh ravneh konstruira in reproducira izrazite forme spolne segregacije (Šaver 2009, 21–22). Šport je arena, kjer se konstruirajo, utrdijo in preizprašujejo tradicionalne spolne identitete (Humberstone v Jeanes in Kay 2008, 130) in osrednja vrednota športa – konstrukcija oblike moškosti, ki povečuje moško izkušnjo nad žensko. Šport se pogosto povezuje z moškostjo, s tem pa se izključuje "ne-moške" skupine posameznikov/-ic. S tem se spodbija tudi položaj teh skupin v družbi, saj je šport v družbi visoko vrednoten. Hkrati pa šport ostaja eden redkih področji v družbi, kjer se dopušča proslavljanje moškosti in superiornosti brez kakršnih koli vprašanj (Jeanes in Kay 2008, 131). Šport je konstruiran s strani moških in za njih (Messner 2002, XVIII).

6.1 Šport kot moški svet – moška hegemonija

Moderni šport je "spolna institucija", ki so jo konstruirali moški, predvsem kot odgovor na krizo v odnosih med spoloma v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju (Messner 1992, 16). Dominantne strukture in vrednote v športu so reflektirale strahove in potrebe ogrožene moškosti. Šport je bil konstruiran kot moški svet, ki izključuje ženske in simbolizira moško strukturo moči nad ženskami. Hkrati je šport tudi legitimiziral heteroseksistično družbeno organizacijo seksualnosti. Rezultat tega je bil, da je imela institucija športa v 20. stoletju pomembno vlogo pri konstrukciji in stabilizaciji moške dominacije in heteroseksističnega sistema spolnih odnosov (Messner 1992, 16). Omogočena je bila konstrukcija moške identitete, ki temelji predvsem na fizični moči, disciplini, občutenju telesa kot stroja, kot orodja moči in dominance ter videnju teles preostalih oseb kot objektov njihove moči in dominacije. S tem pa so se in se še vedno prek športa producirajo kulturno dominantni koncepti moškosti (Messner 1992, 150–151).

Družboslovje razume moškost kot družbeni konstrukt, ki variira zgodovinsko in medkulturno. V športu dominirajo moški in vrednote, vedenja, ki so tradicionalno videna kot moška (Messner 1992, 8). S tem je šport idealen prostor za moške, da razmišljajo in razvijejo svojo moškost, da iz sebe naredijo moške ali vsaj določene vrste moškega (Hartmann 2010, 151). Hegemonska moškost⁹ v svetu športa je kulturno idealizirana oblika moškega karakterja. Pri tem je poudarjena povezava moškosti z močjo in tekmovalnostjo, kot tudi podrejenost žensk in marginalizacija tistih moških, ki odstopajo od hegemonске moškosti (Connell v Trujillo 2000, 15). Pri slednji se povečuje določen tip moškosti in hkrati tudi stabilizira celoten spolni red. Da je določena moškost kulturno povečevana, potrebuje primere, ki so proslavljeni kot junaki. S tem se lahko podreja ženske in marginalizira tiste moške, ki odstopajo od hegemonije, ter povečuje moč in tekmovalnost (Connell 2010, 162–163). Hegemonska moškost se manifestira kot heteroseksualna in homofobna. Podobe in aktivnosti, ki utelešajo moč, nasilje in neemocionalnost, so prav tako del hegemonске moškosti. S tem se naturalizira in normalizira moška participacija v športu in marginalizira ženska (Karen in Washington 2010b, 135) ter tiste osebe (moške), ki odstopajo od hegemonске moškosti¹⁰ (Connell v Messner 1992, 18).

⁹ Najuspešnejša in družbeno najbolj zaželena oblika moškosti.

¹⁰ Na primer: temnopolte osebe, osebe nižjega razreda.

Šport kot moški svet se navezuje tudi na spolno usmerjenost. Istospolno usmerjeni moški so videni kot nemoški in v športu niso zaželeni. Ženske, ki vztrajajo na tem, da lahko sodelujejo v športu, pa so pogosto označene kot istospolno usmerjene. V športu so cenjene moč, družinske vrednote in heteroseksualnost. Predvsem pa se poudarja "naravna" superiornost moških nad ženskami, tako fizično kot tudi družbeno (Birrel, McDonald 2000, 6–8). Domnevna moška superiornost nad ženskami pa je povezana s telesom in fizično močjo. Šport naj bi bil institucija moškega nadzora nad ženskami (McKay v Stevenson 2002, 213). Ta nadzor je povezan tudi z nadzorom nad telesi žensk, saj je tako doseženo, da superiornost moških ni ogrožena (Stevenson 2002, 213).

6.2 Telo in spol v športu

Moškost športa je povezana predvsem z njegovim razvojem in načinom institucionalizacije. Skozi zgodovino so moški kontrolirali šport, ga uporabljali za svoje namene in ga oblikovali tako, da ustreza njihovim sposobnostim. Zapuščina tega je, da so spolne neenakosti vpete v športne strukture (Jeanes in Kay 2008, 133). Pri neenakosti med spoloma ima pomembno vlogo telo, saj je telo v modernem spolnem redu povezano z "naravnim". Čeprav je telo enačeno z naravo, je objekt družbene prakse. Vendar se v športu poizkuša družbeno konstrukcijo zanemariti in poudariti interpretacije, ki poudarjajo telo kot naravno (Messner 1992, 169). Telo in prevladujoče predstava o ženskosti in moškosti sta središče diskurzov in reprezentacij v športu. Moški prek športa potrjujejo svojo identiteto in status heteroseksualnosti ter svojo fizično, simbolno in ekonomsko dominacijo nad ženskami. Telo slednjih je v športu seksualizirano in kot tako postavljeno v opozicijo glede na konstrukcijo moškosti (Stevenson 2002, 212).

Tudi v feministični teoriji se šport kaže kot izrazito spolno pogojena aktivnost (Šaver 2009, 49). Pri tem imajo moški izrazito bolj privilegiran položaj kot ženske. V športu so tudi bolj idealizirane in cenjene moške, maskulinizirane, neženske vrednote in spretnosti. Šport je v feministični teoriji družbena institucija, kjer prevladujejo mačistični moški in maskulinizirane ideologije. Izhodišče feminističnih teorij je razčlenjevanje domnevno naravnega stanja delitve družbenih vlog na moške in ženske in s tem povezane delitve spolno pogojene družbene moči. Hkrati pa feministična teorija opozarja tudi na to, da je vsaka tradicija zgodovinsko iznajdena in da so domnevno naravna stanja spolnih segregacij družbeno in kulturno ustvarjena ter s tem nenaravna (Birrel v Šaver 2009, 49–50). Feministična analiza se nanaša tudi na patriarhalni

nadzor nad ženskami prek nadzora nad ženskim telesom. To je vidno predvsem pri poskusih izključevanja žensk iz športa, ki v primeru, da je uspešno, ženskam onemogočijo možnost, da izkusijo moč in fizičnost lastnega telesa (Birrel, McDonald 2000, 5).

Spolna tematika v športu je bila sprva postavljena v ozadje, saj je bil šport v moški domeni (Messner 1992, 3). Z vstopom žensk v šport pa se je pojavila možnost preizpraševanja dominantnega razumevanja moškosti in ženskosti (Laurendeau in Sharara 2008, 26). Šport je z udejstvovanjem žensk postal pomembno področje za oba spola. Obstoj spretnih in močnih športnic ter zahteva po priznanju in enakem dostopu do virov pa je prineslo destabilizacijo v spolnem redu (Dworkin in Messner v Laurendeau in Sharara 2008, 26–27).

Konec 19. stoletja in v začetku 20. stoletja je bilo žensko telo družbeno konstruirano kot krhko in ranljivo, zato ni moglo biti fizično aktivno na isti stopnji kot moško telo (Šaver 2009, 22). Prevladovala je ideologija, da se šport ne sklada z zmogljivostjo ženskega telesa. Slednje je bilo pogosto dojetu tudi kot seksualiziran objekt, kar v športu velja še danes, pri tem pa je bolj kot krhkost izpostavljena mehanizirana fizična moč (Birrel in Cole v Šaver 2009, 22). Moško in žensko telo naj bi se fizično razlikovala po moči, vzdržljivosti, agilnosti in gracioznosti. Do takrat, ko se bo meril fizični nastop, bodo verjetno moški prevladovali v nekaterih športih in ženske v drugih. Problem je, ker se debate, ki so povezane s fizično podobo telesa, v večini odvijajo v smeri, da žensko telo obvelja za inferiorno moškemu (Messner 1992, 167). Športi, ki zahtevajo mišično moč in hitrost, so bolj prestižni kot tisti, ki poudarjajo lepoto in fleksibilnost. Šport je najpomembnejša javna arena za performans spola kot asimetričnega, temelječega na naravnih spolnih razlikah. Kot takšen pomaga pri potrjevanju prepričanja, da spol ni družbeni konstrukt, ampak refleksija moške naravne superiornosti (Disch in Kane 2000, 126).

Connell (v Shilling 2011, 97) uporablja izraz transcendenten, da označi proces, kako "biologijo" (v obliki telesa) transformirajo/preoblikujejo družbene prakse. Transcendencu prepozna telesa kot objekte dela, na katerih delujejo ljudje kot tudi drugi aspekti naravnega in družbenega sveta. Pri konstrukciji spolnih teles procesu transcendence ustvarja telesne razlike, ki pred tem niso obstajale. Fizični pomen moškosti, ki jo izkusijo mnogi moški, ne prihaja samo iz simbolnega pomena falosa ali iz podob moči, ki jo na moško telo pogosto pripenja popularna kultura, ampak izhaja tudi iz transformacije/spreminjanja telesa skozi družbene prakse. Tako fantje pogosto dobijo večjo vzpodbudo v primerjavi z dekletu, ko gre za fizično

vadbo in "fizične kulte", kot so na primer nogomet in treniranje z utežmi. Med adolescenco se razlike le še povečujejo, saj dekleta predvsem prek medijev dobijo vzpodbudo, da se osredotočijo na relativno pasivno dekoracijo svojih teles (na primer z nakitom in ličili), fantje pa naj bi se bolj osredotočili na bolj aktivno oblikovanje svojih teles (Shilling 2011, 97).

Otrokom se že v zgodnji socializaciji pripiše določena spolna vloga. Fizična aktivnost je tako pogosto bolj "primerna" za dečke kot deklice, saj se fizična aktivnost povezuje z moškostjo in ne z ženskostjo. Žensko telo, naj bi bilo pasivno, dekorativno in ne aktivno, za razliko od aktivnega moškega telesa (Jeanes in Kay 2008, 138–139). Deklic se že v otroštvu ne spodbuja k športnemu udejstvovanju, ampak bolj k temu, da so one tiste, ki spodbujajo dečke, ki se ukvarjajo s športom. V primeru, da se deklica vseeno odloči, da se bo, tako kot dečki, udejevala v športu, je njeno telo pogosto označeno kot nežensko. V primeru uspešnosti ženske v tako imenovanem moškem športu pa je ženska pogosto označena za ne pravo žensko (Lipsyte 2010, 36). Za razliko od dečkov, ki se že od otroštva udejeujejo v športu, se pri tem povežejo s preostalimi dečki in se hkrati tudi ločijo od deklic. Poleg tega se naučijo tudi, kako se obnašati kot družbeno zaželeni moški (Hartmann 2010, 152). Z zgodnjim udejstvom v športu se mladim moškim omogoča pot v svet moških vrednot, ritualov in odnosov (Messner 1992, 8).

Različne možnosti, ki jih imajo dečki in deklice za oblikovanje svojega telesa in priložnosti dejavnosti, lahko igrajo pomembno vlogo v razvoju in transformaciji njihovih teles (Lowe v Shilling 2011, 97). Telesa se lahko spremenijo tako, da podpirajo veljavnost prvotnih podob in praks. Te spremembe niso programirane od rojstva, ampak izhajajo iz družbenih praks in jih je potencialno možno spremeniti. Potencialno zato, ker lahko ženska na primer razvije zanimanje za šport po najstniških letih, kar pomeni, da je v razvoju njenega telesa že prišlo do omejitev za nastopanje in stopnje strokovnosti, ki jo lahko pokažejo. Spolno "treniranje" pomeni, da veliko žensk postane fizično šibkejših od moških in manj strokovnih pri upravljanju svojih teles v športnem kontekstu. S tem se legitimizira obstoječe koncepte žensk kot šibkejših in tiste družbene odnose in prakse, ki temeljijo na ideji ženske inferiornosti (Shilling 2011, 98).

Vendar simbioza med športom in moškostjo ni naravna, ampak je družbeno konstruirana (Hartmann 2010, 151). Šport ni nekaj, kar moški "naravno" delajo, ampak je prostor, kjer se moški naučijo določenih aspektov moškosti, s katerimi se tudi identificirajo. Z vstopom žensk

na področje športa pa se izziva moška hegemonija (Hartmann v Karen in Washington 2010b, 136). V 20. stoletju je bil šport institucija, kjer so heteroseksualni moški utelešali moč, naturalizirali moško superiornost in žensko inferiornost. Takšen način razmišljanja se je prenesel tudi na preostale institucije. Proti koncu 20. stoletja pa je tudi v športu začelo prihajati do sprememb. Z vse večjim udejstvovanjem žensk v športu se šport kot patriarhalna institucija preizprašuje. Kljub vsemu pa se še vedno poudarjajo "naravne" razlike med moškimi in ženskami (Messner 2002, XX–XXII). Ženske še vedno ostajajo v podrejenem položaju, saj na položajih odločanja v športu še vedno v večini ostajajo moški. Počasna sprememba je odraz dolgo obstoječe neformalne mreže moči moških športnih administratorjev, ki so ustvarili neformalni športni "moški svet", v katerega ženske težko vstopajo (Houlihan 2008, 48–49).

Spolna diskriminacija je vpeta v strukture športa in ostaja pomemben del sodobne zahodne družbe. Spolna delitev v športu je povezana z vzponom moderne institucije športa ravno v dobi izrazite segregacije žensk. Poleg tega pa so takšne zgodovinsko ustvarjene telesne tehnike plod globoko zakoreninjenega družbenega reproduciranja. Spolna delitev se v družbi reproducira še naprej. Šport pri tem ni nobena izjema, saj organizacijske strukture športa še vedno izrazito ločujejo ženske in moške kategorizacije športnih tekmovanj. Ideologija spolne delitve ostaja ena izmed družbeno prevladujočih in temeljčih na ženskih telesih, ki so pogosto konstruirana in reprezentirana kot fizično inferiorna glede na moška telesa (Šaver 2009, 74–75).

Tako nekateri športi še vedno veljajo, da so bolj primerni za moške oziroma ženske. "Ženski" športi so pogosto povezani z ravnotežjem, fleksibilnostjo in elegantnostjo, "moški" športi pa z močjo, hitrostjo in vzdržljivostjo (Jeanes in Kay 2008, 132–133). Različnost med moškimi in ženskami je v šport še vedno argumentira kot nekaj naravnega, kot nekaj, kar temelji na biologiji. Ženske so v športu še vedno videne kot fizično inferiorne moškim, kar naj bi bila posledica narave in ne družbe (Jeanes in Kay 2008, 148). Predstavljeni so tudi razlogi, zakaj se naj ženske ne bi ukvarjale s športom:

- Medicinski razlog: ženske so fizično neprimerne za športne aktivnosti in jim šport lahko tudi škodi;
- Estetski razlog: ženske, ki se udeležujejo v športu so neprivlačne;

- Družbeni razlog: kvalitete in vedenja, povezana s športom, so v nasprotju z "resnično" ženskostjo (Jeanes in Kay 2008, 131).

Udejstvovanje žensk v športu je omogočeno, če s tem ne ogrožajo moške superiornosti znotraj športa (Jeanes in Kay 2008, 148).

Šport poleg reflektiranja družbe prispeva tudi k družbeni reprodukciji, pomaga pri ohranjanju odnosov moči. Vendar posamezniki/-ice niso le pasivni, ampak so tudi aktivni in reflektivni. Takšni posamezniki/-ice se zavedajo omejitev, ki jih ima šport. S svojim zavedanjem lahko tudi spremenijo pogoje, ki ohranjajo podrejen status, in vplivajo na možne spremembe v športu (Donnelly 2008, 22–24). Feminilnost in šport sta bila konstruirana kot nasprotji, saj šport velja za moškega. Vendar se nenehno pojavljajo izzivi, ki preizprašujejo šport kot moški svet (Theberge 2000, 1).

V patriarhalni kulturi se je bilo in se je še vedno ženskam težko izogniti dominantnim, medikaliziranim diskurzom, ki ženska telesa označujejo za fizično šibkejša. Vendar so se ženske uprle patriarhalni in hegemonski moči. Športnice so se opolnomočile in začele delovati proti in v okviru patriarhalne hegemonске moči. Sprejele so medicinski diskurz o svojih telesih, se s tem izognile konfliktu predvsem z moškimi, a hkrati vstopile v svet športa in s tem omogočile večjo možnost izražanja ženske fizičnosti (Mewett 2003, 334–335). Takšen je tudi primer nogometašice Juliane Cabral, ki je vstopila v svet športa, ki je eden izmed najbolj razširjenih in priljubljenih športov na svetu ter hkrati tudi prostor, kjer je prikazana in hkrati tudi izzvana moška moč – nogomet (Edelman v Knjnik 2013, 15).

6.2.1 Nogomet – moški svet

Ženske, ki igrajo nogomet, so za razliko od nogometašev v družbi postavljene v ozadje. Kljub temu, da se ukvarjajo s športom, se morajo nenehno spopadati s predsodki in temami, ki so povezane z njihovimi življenjskim stilom in seksualnostjo (Goellner v Knjnik 2013, 11). Ženska telesa so tudi v nogometu podrejena moškim telesom in s tem tudi moškimi ter tako veljajo za nesposobna udejestvovati se v fizičnih aktivnostih, ki zahtevajo moč in fizični kontakt (Knjnik 2013, 14).

Takšen pogled na žensko udejstvovanje v nogometu je s svojo zgodbo želela preseči Juliana Cabral – članica brazilske ženske nogometne reprezentance, ki je osvojila srebrno medaljo na olimpijskih igrah v Atenah 2004. Rodila se je v São Paulu, Brazilija, odraščala je v okolju

(nižji srednji razred), kjer je prisotna visoka stopnja predsodkov o športnicah. Igrala je na poziciji branilke. Pri petnajstih letih je postala članica brazilske reprezentance. Svojo nogometno pot pa je začela na ulicah São Paula, kjer se je igrala s svojimi tremi starejšimi brati. Juliana se bori za preseganje zatiranja, prepovedi in spolne neenakosti ter promocijo človekovih pravic v nogometu in družbi (Knjnik 2013, 14–16).

V Braziliji, kjer je še vedno visoka stopnja družbene neenakosti, predvsem za revne, temnopolte in ženske, velja nogomet za enega največjih simbolov ter pomemben del brazilske zgodovine in družbenega življenja (Knjnik 2013, 10). Šele leta 1979 je nogomet v Braziliji postal dostopen tudi za ženske (Votre in Mourão v Knjnik 2013, 15). Vendar pa se s tem ni bila dosežena enakost. Upravni organi v brazilskem nogometu¹¹ so promovirali le lepa dekleta. Tako so leta 2001, ko je Nogometna zveza São Paulo organizirala prvenstvo za ženske, lahko nastopila le mlada, belopolta in stereotipno lepa dekleta. Tista dekleta, ki so imela kratke lase, so bila starejša od 23 let ali so bila temnopolta, so bila izključena (Knjnik 2013, 19).

Do manjšega preobrata v pogledu na ženske v nogometu je prišlo pred olimpijskimi igrami leta 2004 v Atenah. Brazilska moška nogometna reprezentanca se ni uspela uvrstiti na olimpijske igre, zato se je Nogometna zveza Brazilije obrnila na žensko ekipo, saj so na vsak način želeli osvojiti prvo olimpijsko zlato medaljo v nogometu (Knjnik 2013, 19). Ženska nogometna reprezentanca je na olimpijskih igrah nastopila in osvojila srebrno medaljo ter tako dokazala, da lahko tudi ženske igrajo nogomet in so pri tem tudi uspešne. Z dobrim rezultatom so dobile tudi priložnost, da spodbudijo Nogometno zvezo Brazilije, da se tudi ženski nogomet organizira, da je sponzoriran, da ima stalno nogometno reprezentanco, da ima regionalno in državno ligo. Hkrati so opozorile tudi na diskriminacijo in dejstvo, da nobena športnica ne bi smela biti izbrana v ekipo na podlagi svojega telesa, las, barve polti, podobe, kot se je to zgodilo leta 2001 (Knjnik in Vasconcellos v Knjnik 2013, 22).

Kljub uspehom v zadnjih desetletjih pa so ženske, ki se ukvarjajo z nogometom, v Braziliji še vedno zapostavljene (Knjnik 2013, 11). Vendar želja po družbenih spremembah znotraj športne arene oziroma želja, da nogomet postane za ženske pošteno in varno okolje, da postane del brazilske kulture ter da ženske postanejo aktivne in da niso videne le kot pasivne, lepe navijačice, ni zamrla (Knjnik 2013). Z nenehnim opozarjanjem na neenakosti,

¹¹ Moški.

dokazovanjem, da tudi ženske lahko uspešno delujejo v "moškem" svetu nogometa, se lahko izzove moška hegemonija, se začeta presegati moška dominacija in ženska podrejenost. Tako kot so na svoj deprivilegiran položaj opozorile in se za spremembe borile nogometašice, so do neke mere storile tudi deskarke na snegu.

6.2.2 "Nevarnost" deskanja na snegu

Pri deskanju na snegu naj bi se razlike med moškimi in ženskami zmanjševale hitreje kot pri preostalih športih. Udejstvovanje žensk je v tem športu zelo dobrodošlo. Poleg tega so pri deskanju na snegu popularna široka oblačila, ki naj bi odvrčala pogled od telesa. S tem naj bi prišlo do upora dominantnemu družbenemu konstruktju spolnih teles (Heino v Laurendeau in Sharara 2008, 25). Vendar pa je pozitiven napredek le površinski. Res je, da obstajajo nekateri dokazi o uporabi dominantnega pogledu na moškost, vendar se hkrati konstruirata tudi hegemonika moškost in patriarhat (Thorpe v Laurendeau in Sharara 2008, 26). Deskanje na snegu naj bi bilo nevarno. Športi, ki sodijo v kategorijo nevarnih, pa naj bi bili videni kot moška domena, saj sta tako nevarnost kot tudi šport povezana z moškostjo (Donnelly in Kusz v Laurendeau in Sharara 2008, 25). Deskarji na snegu uporabijo različne tehnike, s katerimi naturalizirajo idejo o spolnih razlikah, in tako utrdijo moško hegemonijo (Anderson v Laurendeau in Sharara 2008, 26). Tako so ženske v deskanju na snegu še vedno marginalizirane. V medijih so seksualizirane, izolirane pri delu za revije in deskarska podjetja ter infantilizirane s strani nekaterih organizatorjev, ki jih izključujejo iz tekmovanja "big air"¹², kar opravičuje z nevarnostjo poškodb (Thorpe v Laurendeau in Sharara 2008, 26). Kljub temuso poškodbe pri deskanju na snegu v večini manjše, predvsem zlomi, nevarnost za smrt pa je dokaj nizka (Laurendeau in Sharara 2008, 30).

Laurendeau in Sharara (2008) sta naredila raziskavo, v kateri sta opravila poglobljene intervjuje z deskarji in deskarkami na snegu, in sicer z 18. moškimi in 16. ženskami, ki se z deskanjem na snegu ukvarjajo od dveh do trinajst let in so člani kanadskega kluba deskanja na snegu. Analiza intervjujev je pokazala, da deskarji manj resno jemljejo deskarke. Slednje se počutijo nelagodno in ne dovolj primerne za deskanje na določenih področjih. Predvsem na področjih, ki zahtevajo določeno stopnjo deskarskih sposobnosti in stila, predvsem tam, kjer se izvajajo veliki skoki. Večina moških meni, da je žensko neudejstvovanje povezano z njihovo ne željo po tveganju. Ženska pa svojo neudejstvovanje razlagajo z občutkom

¹² Športna disciplina, kjer se izvajajo visoki skoki in pri tem tudi številni triki.

nezaželenost in ne s tveganjem. Pogosto dobijo občutek, da se moškimi zdi, da ženske ne spadajo tja, kjer se izvajajo veliki skoki in naj bi bila nevarnost izvedbe večja. Poleg tega se deskarke na snegu pogosto počutijo seksualizirane, marginalizirane, trivializirane in neprimerne za deskanje na snegu za razliko od moških kolegov. Nekatere izmed deskark uporabljajo celo tehniko »zlitja«. Tako da predvsem s svojimi oblačili, neuporabo ličil ne razkrijejo, da so ženske, zakrijejo svojo seksualnost ter so pogosto celo zamenjane za moškega. S tem pridobijo anonimnost in ne pritegnejo pozornosti, kot bi jo lahko, če bi bila njihova ženskost bolj očitna. Po drugi strani pa večina deskark poudarja svojo ženstvenost,¹³ saj tako dosežejo, da je vidna njihova stopnja kompetentnosti, sposobnosti. Njihov namen ni predstavljati heteroseksualne ženstvenosti, ampak razlikovati se od moških deskarjev ter pokazati, da so lahko tudi ženske uspešne v deskanju na snegu in ne le moški. Poleg tega pa želijo, da bi se tudi deskarke jemalo resno, saj so prav tako kot moški sposobne v tem, kar počnejo (Laurendeau in Sharara 2008, 33–39).

V deskanju na snegu se spolni sistem ohranja, a se hkrati tudi preizprašuje. Pomembno je, da se izziva moška dominacija nad ženskami, saj le tako pride do transformacijskega potenciala (Laurendeau in Sharara 2008, 27–28). Ni dovolj, da ženske postanejo del dominantne institucije in svoja dejanja in telo vključijo v spolni sistem, ki jih izključuje, ampak je potrebna transformacija institucij tako, da bodo te delovale tudi v interesu žensk (Dworkin in Messner v Laurendeau in Sharara 2008, 28). Do takšne transformacije je še dolga pot, kar se kaže tudi na primeru baseballa, kjer je vidna spolna delitev oziroma celo izključenost žensk.

6.2.3 Softball namesto baseballa

Moška ekskluzivnost v baseballu je bila institucionalizirana konec 19. stoletja in je povezana z ameriškim militarizmom in globalnim ekspanzionizmom. Ženske naj bi bile neprimerne za igranje baseballa, saj naj bi bil za dekleta pregrob. Veljalo je celo prepričanje, da naj bi se kosti deklet zlomila hitreje kot kosti fantov. Dekleta naj bi celo dobila raka dojke, če bi jih žogica za baseball zadela v prsi. V mlajših kategorijah dekleta sicer lahko igrajo baseball skupaj s fanti, nato pa se pogosto odločijo za igranje softballa, saj naj v baseballu ne bi imele prihodnosti. Softball, ki je bil tako kot baseball izumljen konec 19. stoletja, naj bi bil "ženski" odgovor na baseball in še vedno velja za "žensko" različico baseballa. Z njegovim obstojem pa je postal še ena ovira za udejstvovanje žensk v baseballu (Ring 2013, 59–63).

¹³ Vendar ne svoje seksualnosti.

Čeprav baseball ni tako zelo odvisen od velikosti oseb, kot pri nekaterih športih, in so uspešne predvsem osebe nižje rasti, ki so spretne, in tiste osebe, ki imajo moč pri udarjanju (Ring 2013, 64), se je vseeno zgodila ločitev med dečki in deklicami. V baseballu, kot tudi v drugih športih, velja prepričanje, da bi se z udejstvovanjem žensk igra uničila (McDonagh in Pappano v Ring 2013, 64). V baseballu se je ustanovila liga za dečke, kjer se med drugim promovira tudi moškost. S pomočjo sodišča pa je bilo dekletom dovoljeno, da lahko tudi one nastopajo v baseballu.¹⁴ Takrat so nekatere ekipe prenehale z delovanjem, saj niso želele, da bi fantje igrali z dekleti (Ring 2013, 62–63) in to kljub temu da ločevanje športov po spolu in ne po sposobnosti ni povezano z naravo oziroma biologijo, ampak je povezano s politiko oziroma družbo (Fausto-Sterling in Sykes v Ring 2013, 64). Tako baseball ni moški in softball ni ženski šport, ampak gre za dve različni igri, kjer bi lahko nastopili tako dečki/moški kot tudi deklice/ženske. Pomembno je, da fantje in dekleta že v otroštvu skupaj igrajo baseball, saj se s tem spodbudi skupno spoštovanje med otroci (Ring 2013, 74) in možnost enakopravnega udejstvovanja v športu, kjer so lahko enako uspešne oziroma neuspešne tako ženske kot tudi moški. Eden izmed športov, kjer je vsaj glede na medijsko pokritost razlika med moškimi in ženskami manjša kot v preostalih športih, je tenis.

6.2.4 "Ženski" tenis

Povezanost športa z moškostjo je zgodovinska, saj so se v samem začetku v športu udeleževali le moški. V sodobni družbi pa moškost v športu ohranjajo in prenašajo predvsem mediji, ki se še vedno osredotočajo predvsem na športnike, medijsko pokrivanje športnic pa je še vedno v manjšini (Hartmann 2010, 153). Z večjo medijsko podporo ima "moški" šport večje spoštovanje javnosti (Messner 2002, XII). Ideologije o moškosti in ženskosti so kulturno sprejete, saj so alternativne podobe v medijih le redko videne. Pri moških je pogosto poudarek na moči, pri ženskah pa na šibkosti (Jeanes in Kay 2008, 144–145). Mediji tako reproducirajo in potrjujejo hegemonsko moškost, ki jo pozitivno povezujejo s kulturnimi vrednotami, jo naturalizirajo in povečujejo, osebe, ki utelešajo tisto, kar velja za moško, predstavljajo kot vzornike ali junake, ki so vredni občudovanja, medtem ko ženskost in istospolno usmerjenost pogosto prikazujejo kot nekonvencionalno ali deviantno (Trujillo 2000, 17–18).

¹⁴ V mlajših kategorijah.

Tenis je eden izmed redkih športov, kjer so tudi ženske dosegle visoko stopnjo medijske pokritosti, ter področje, kjer so se začeli pogovori o ženskah in športu. Z "ženskim" športom sta povezani ženskost in seksualnost. To je vidno tudi v profesionalnem tenisu. Natrenirano, a še vedno ženstveno telo, predstavlja v tenisu ideal (Stevenson 2002, 209–212), ki ga v današnjem teniškem svetu med drugim predstavljata Marija Šarapova in Ana Ivanović. Sicer pa so ženske kot športnice predstavljene in videne kot "drugi". Moški so tisti, ki v športu oblikujejo svojo identiteto, svoj status heteroseksualnega moškega in svojo fizično, simbolno in ekonomsko nadvlado nad ženskami. Ženske, ki s svojim telesom presežejo meje športne ženstvenosti in so videne kot preveč mišičaste, močne ali predobre, so podvržene subtilnim oblikam discipline, ki omogočajo, da moška superiornost ni ogrožena (Stevenson 2002, 212–213).

Tako je bilo tudi v primeru teniške igralka Amelie Mauresmo. Njeno telo in njena seksualnost sta bila v središču pozornosti januarja leta 1999, ko je nepričakovano prišla v finale Odprtega prvenstva Avstralije. Njena nasprotnica v finalu je bila Martina Hingis, ki je veljala za hipperfeminizirano in heteroseksualno osebo. Telo Mauresmo je bilo mišičasto, njene obleke so bile nežensstvene, bila je odkrita istospolno usmerjena oseba, bila je "drugačna" kot preostale teniške igralka in predstavljala je nevarnost, saj bi lahko osvojila grand slam¹⁵ naslov (Stevenson 2002, 214–218). Tako mediji kot tudi njene teniške soigralke so jo označile za nežensko, kar je za mišičaste ženske v športu dokaj pogosto (Messner 1992, 17). Tako je teniška igralka Lindsay Devenport po porazu, premagala jo je Mauresmo, medijem razlagala, da je imela na čase občutek, da igra proti moškemu, saj so bili njeni udarci zelo močni, žogico je udarjala kot nobena druga teniška igralka. Hingis pa je Mauresmo označila za pol moškega, saj je na tekmovanje prišla s svojim dekletom (Stevenson 2002, 218). Zaradi svojega telesa in spolne usmerjenosti je bila Mauresmo označena za nepravo žensko.

Tudi v teniški zgodovini je ideja, da teniške igralka, ki so v samem teniškem vrhu, igrajo tenis kot moški. Izraz "igrati kot moški" se lahko nanaša na spolno usmerjenost teniške igralka, saj sta tako oznako dobili Billie Jean King in Martina Navratilova, obe istospolno usmerjeni. Lahko pa se izraz nanaša tudi na način igre, ki deluje oziroma se sklada s tako imenovano moško teniško igro. Slednji pomen naj bi bil za teniške igralka kompliment (Stevenson 2002, 218–219). Za ženske, ki so uspešne v tenisu, velja, da niso prave ženske ali pa so prevzele

¹⁵ Grand slam turnirji so štirje najpomembnejši teniški turnirji v teniški sezoni, med njimi je tudi Odprto prvenstvo Avstralije.

igro moških in jim je bil zato zagotovljen uspeh. Primer Amelie Mauresmo kaže na to, da različnost ženskih teles še vedno ni sprejeta, saj v športu še vedno ostaja nenaklonjenost do teles, ki so nenormativna. Telesa oseb, ki odstopajo od norm biološkega in družbenega spola zaradi prirojene biologije ali zaradi tega, ker se izogibajo dominantni paradigmi moškosti/ženskosti in heteroseksualnemu imperativu, se v športu srečujejo z izzivi izključevanja (McArdle 2008, 41). Vsa telesa se ne spreminjajo v skladu z dominantno podobo ženskosti in moškosti. Posamezniki/-ice lahko telo razvijejo v različne smeri. S tem se zgodi upor (Connell v Shilling 2011, 100).

Moški oziroma moška telesa so tista, ki so v športu postavljena za normo. To je povezano z zgodovino športa, ki je v moški domeni. Sprva so bili športno aktivni le moški, z udeleževanjem žensk v športu pa se je začela preizpraševati moška dominacija v športu. Ženska telesa pa niso edina, ki so v športu postavljena v podrejen položaj in ki hkrati s svojo prisotnostjo v športu izzivajo moškost in binarni spolni sistem. Med telesi, ki odstopajo od družbene norme, so tudi telesa transspolnih oseb, ki s svojo podobo izzivajo moškost tve hkrati tudi binarni spolni sistem v družbi in športu.

7 Binarno preseganje v športu

Transspolnost se je iz medicine "preselila" na ulice in iz reprezentacije v realnost (Stryker 2006a, 2). Transspolne osebe so postale tudi del športnega sveta. Udeleževanje transspolnih oseb v športu je tako kot vse preostalo, kar odstopa od norme, sprejeto z neodobravanjem. Predvsem je problem v tem, da se družbena in medicinska realnost transspolnih oseb ne skladata z dojemanjem, kaj je v športu "fair" ali "primerno" (McArdle 2008, 40).

Prepričanje mnogih je, da so moški, ki se pretvarjajo, da so ženske oziroma so celo prestali operacijo in so si tako tudi operativno potrdili spol, to storili samo zato, da bi lahko imeli prednost v določenem športu (Birrel, Cole in Charlish v McArdle 2008, 40). Športno udeleževanje transspolnih oseb se verjetno tudi ne more skladati z normami, ki veljajo v športu, saj se že telesa tistih oseb, ki veljajo za moška ali ženska, vendar niso v skladu s športnimi telesnimi normami, srečujejo s številnimi izzivi (McArdle 2008, 41). V primeru nezmožnosti uvrstitve osebe v eno izmed dveh spolnih kategorij se v športu uporablja tudi test spola. V ospredju preučevanja v športu so predvsem telesa tistih oseb, ki naj bi veljala za

ženska. Eden izmed takih primerov je teniška igralka Renée Richards, ki je kot transseksualna oseba s svojim telesom izzvala moškost in hkrati tudi binarni spolni sistem v športu.

7.1 Primer Renée Richards

Transseksualne osebe predstavljajo mejno področje, kjer se srečata moškost in ženskost. Kar pa ne pomeni, da so transseksualne osebe med moškim in žensko, ampak zasedajo mesto, ki je njihovo. Hkrati pa kažejo na nenaravnost meje, ki je bila oblikovana, da se transseksualne osebe izloči (Koyama 2006, 704). V športu, ki je spolno ločen na moške in ženske, transseksualne osebe predstavljajo številne izzive. Tako je bilo tudi s teniško igralko Renée Richards, ki se je rodila kot Richard Raskind. Ob rojstvu ji je bil pripisan moški spol, ki si ga je z operativni posegom spremenila oziroma potrdila. S svojo telesno podobo je Renée pod vprašaj postavila razumevanje biološkega in družbenega spola tako v družbi kot tudi v športu (Birrel, McDonald 2000, 10).

Po opravljenem operativnem posegu in potrditvi ženskega spola leta 1975 se je Renée Richards odločila, da bo leta 1976 nastopila na Odprtem prvenstvu ZDA v tenisu. Pri tem so se pri USTA,¹⁶ WTA¹⁷ in USOC¹⁸ odzvali tako, da so zahtevali, da vse ženske tekmovalke opravijo test, s katerim se preverja spolni kromatin. Richards se je temu uprla, testa ni želela opraviti in Odprto prvenstvo ZDA je potekalo brez njene udeležbe. S tem se zgodba ni zaključila, saj je prišlo do tožbe na višjem sodišču, ki je odločilo, da je Richards ženska ter da je bila odločitev o njenem nastopanju na Odprtem prvenstvu ZDA diskriminatorna in da so ji bile kršene človekove pravice. Naslednje leto (1977) je Richards lahko nastopila na Odprtem prvenstvu ZDA, kjer je izgubila v prvem krogu (Birrel in Cole 2000, 280). Leta 1978 se je sicer uvrstila v četrtfinale turnirja, ampak to ni predstavljalo tako velikega problema, saj s svojim telesom po mnenju uradnikov in preostalih teniških igralk, ni predstavljala fizične prednosti (Birrel in Cole v McArdle 2008, 48). Takšen pogled je bil povezan tudi z njenimi rezultati, ki so bili v konkurenci posameznic zanemarljivi, nekaj več uspeha je dosegla v konkurenci dvojic. S profesionalnim tenisom se je ukvarjala do leta 1981, ko se je pri 47. letih poslovila od ne prav uspešne teniške kariere (McArdle 2008, 48). Njeno predvsem začetno sodelovanje v ženskem profesionalnem tenisu pa je vseeno vneslo zmedo

¹⁶ Teniško združenje ZDA.

¹⁷ Žensko teniško združenje.

¹⁸ Odbor odprtega prvenstva ZDA.

in kontroverznost med igralke, navijače, organiziran tenis in javnost (Birrel in Cole 2000, 280). Transspolne osebe oziroma predvsem transseksualne osebe, ki se odločijo za operativni poseg potrditve spola iz moškega v ženskega, naj bi imele prednost oziroma privilegij pred osebami v športu, ki ne odstopajo od bioloških in družbenih spolnih norm. Vendar to zaradi več razlogov ni tako.

V športnem diskurzu "fair play" naj bi imeli moški (rojeni ali "narejeni") fizično prednost pred ženskami (rojenimi ali "narejenimi"). Velja celo prepričanje, da naj bi si nekateri moški operativno potrdili spol le zato, da bi lahko tekmovali v "ženskem" športu in s tem imeli večje možnosti za doseganje dobrih športnih rezultatov (Sullivan 2011, 402). Vendar pa je to malo verjetno, saj kljub operativni potrditvi spola ne bi imeli prednosti pred genetsko ženskimi športnicami. V podrejen položaj bi takšne osebe postavila že sama prilagoditev na novo anatomsko obliko. Poleg tega je težko uravnovežiti hormonsko vbrizgavanje, se spopadati s transfobijo in s preostalimi medicinskimi zapleti, ki so povezani z operativnim posegom. Osebe, ki opravijo operativni poseg potrditve spola, so stigmatizirane, takšna operacija ima lahko veliko posledic in učinkov, kine smejo biti trivializirani in predstavljeni kot cena, ki bi jo bila oseba pripravljena plačati, da bi lahko imela prednost pred sotekmovalkami/sotekmovalci v določenem športu (McArdle, 2008, 53). Velik problem sta tudi transfobija in strah pred razkritjem, da je oseba transseksualna. Vsakokrat, ko gre transseksualna oseba v javnost (ali celo v zasebnosti), se zaveda svoje zgodovine; vsakič ko gre na javno stranišče; vsakič, ko ima spolne odnose s partnerjem/-ico; vsakič, ko poišče medicinsko pomoč; vsakič, ko je v stiku z vladajočimi organi ali socialnimi službam. Vedno se zaveda svoje zgodovine, anomalij svojega telesa, hkrati pa mora biti vedno "na straži", da njena transseksualnost ne bi bila razkrita (Green 2006, 501).

Tudi ideja o telesni oziroma fizični premoči predvsem, ko gre za osebe, ki so operativno potrdile spol iz moškega v žensko, ne vzdrži, saj ne obstaja znanstvena ali medicinska literatura, ki bi dokazovala, da imajo transseksualne osebe fizično prednost pred cisspolnimi osebami. Kljub temu je bila Richards videna kot, da ima fizično prednost pred preostalimi teniški igralkami. S svojo fizično prednostjo naj bi preostale teniške igralke prikrajšala tudi za zaslužek od denarnih nagrad (McArdle 2008, 51). V primeru, da bi to držalo, potem tudi ne bi bilo pravično, da tenis igrajo tiste teniške igralke, ki so v teniškem vrhu in zmagujejo večkrat kot preostale teniške igralke ter s tem tudi več zaslužijo. Richards je bilo očitano še, da je njena prednost, poleg fizične moči, tudi njena višina. Moški naj bi bili v povprečju višji

od žensk. Vendar pa biti višji še ne pomeni imeti prednosti. Tudi Richards je ni imela, saj po višini ni odstopala od preostalih teniških igralk. Tako je na primer teniška igralka Marija Šarapova, enako visoka kot Richards (188 centimetrov) in po logiki prednost v višini bi tudi Šarapova morala biti videna kot, da ima prednost pred preostalimi teniškiimi igralkami. Moč pa je odvisna predvsem od treninga. Tako so ženske, ki se ukvarjajo s športom, fizično močnejše in telesno bolj pripravljene od povprečja med ženskami (McArdle 2008, 48–49).

Transseksualne osebe sicer izzivajo domnevo o fiksnih in nespremenljivih odnosih med biološkim spolom in spolno identiteto. Ampak to še ne pomeni, da zavračajo kategorije spola (Elliot 2010, 38). Življenja transseksualnih oseb so obremenjena z ustvarjanjem skladnosti, ki jim omogoča živeti kot moški ali ženska, zato jim ni treba naložiti še revolucionarnega bremena ne sprejemanja spola (Namaste, Prosser in Rubin v Elliot 2010, 38). Transseksualne osebe si ne želijo destabilizirati kategorij spola, ampak si ga želijo uspešno utelesiti. Tako tudi Renée Richards s svojim obnašanjem oziroma prevzemanjem kulturnih vzorcev obnašanja, ki naj bi veljale za ženske, spolni sistem potrjuje. S tem, ko je svoje telo sprejela kot stereotipno žensko, je postala dovolj šibka, da je lahko igrala tenis v ženski konkurenci. Ker ni dominirala med ženskami, je dokazala, da je "prava" ženska. Tako je njen domneven privilegij zaradi življenja kot moški neupravičen. Privilegiji so za tiste, ki jih posedujejo, nevidni. Tisti, ki jih nimajo, pa zaradi njihove odsotnosti trpijo. Transseksualne ženske so v nekem obdobju v življenju imele privilegij moškega, kot transseksualne ženske pa so v deprivilegiranem položaju (Koyama 2003, 248).

Zgodba Richards je stara skoraj 40 let, kljub temu pa v profesionalnem športu transspolnih in transseksualnih oseb še vedno ni oziroma so prisotne v zelo majhnem številu.¹⁹ Norme in tradicije v športu so tako še vedno globoko zakoreninjene in zato težko spremenljive. Transspolne osebe pa so iz športa izključene zaradi prepričanja o tekmovalni prednosti (McArdle 2008, 53). Na to kaže tudi primer Caster Semenye, ki je vladajoči organi v športu niso uspeli "klasificirati" v binarni spolni sistem, zato je morala opraviti test spola.

7.2 Primer Caster Semenye

Vrhunska športnica Caster Semenya je s svojim telesom, ki je mišičasto in temne polti, poleg tega pa tudi uspešno v teku na 800 metrov, pod vprašaj postavila binarni spolni sistem, ki je

¹⁹ Med njimi tudi profesionalna igralka golfa Mianne Bagger.

globoko zakoreninjen v strukturi športa. Posamezniki/-ice so v športu uvrščeni v dve spolni kategoriji, zato morajo upravni organi v športu jasno in točno določiti, v katero izmed dveh kategorij, "moško" ali "žensko", sodijo športniki/-ice. Z reguliranjem spola imajo upravni organi v športu moč, da določijo, kako naj bi telesa izgledala, in katerim standardom se morajo ta telesa prilagoditi, da lahko participirajo v spolno določeni športni disciplini (Sullivan 2011, 400–401). Pri posameznikih/-icah, predvsem transspolnih in transseksualnih osebah, ki se jih ne da uvrstiti v eno izmed dveh spolnih kategorij, so si upravni organi v športu dovolili uporabljati test spola.

Test preverjanja spola, ki se imenuje tudi "test feminilnosti" ali "test spola", je v športu sporna tema in eden izmed najbolj kontroverznih testov v športni zgodovini (Sullivan 2011, 403). Upravni organi športa, kot sta Mednarodni olimpijski komite (MOK)²⁰ in Mednarodna atletska zveza (IAAF)²¹, ga uporabljajo v primeru spraševanja oziroma dvoma glede spola določenega športnika oziroma športnice (Cavanagh in Sykes 2006, 76).

Pri testu spola gre za zakonsko predpisano preverjanje biološkega spola pred večjimi športnimi tekmovanji. Pri tovrstnih praksah gre za dogmatično kategorizacijo športnikov oziroma športnic v binarno opozicijo moškega in ženske. Ne gre le za prisilno diskurzivno konstrukcijo družbenega spola, ampak tudi biološkega spola (Hood-Williams v Šaver 2009, 86). IAAF je test spola prvič predstavil leta 1966 na evropskem atletske prvenstvu. Test je temeljil na pregledu zunanjih genitalij, s pomočjo katerih so določili spol vseh športnic. Športnikov niso testirali. Test spola, kjer niso preverjali zunanjih genitalij, ampak kromosome, so uporabili tudi na poletnih olimpijskih igrah leta 1968,²² kjer so testiranje opravičili z "dejstvom", da naj bi s testiranjem vsake ženske preprečili nepravilno fizično prednost. Vsaka ženska je po "pozitivno" opravljenem testu dobila spolni certifikat oziroma "fem kartico". Slednjo naj bi ženske nosile na vseh športnih tekmovanjih (Sullivan 2011, 403–404).

Tisto, kar je v sodobni zahodni družbi imenovano biološki spol telesa, ki naj bi bil uniformen in ki naj bi karakteriziral posameznikovo/-ičino celotno telo, je sestavljen iz več delov –

²⁰ Mednarodna nevladna in neprofitna organizacija, ki promovira etiko v športu, izobrazbo mladih skozi šport, "fair play" in prepoved nasilja.

²¹ Mednarodni upravni organ atletike, katerega naloga je, da zagotavlja "fair play" in integriteto tekmovalcev, ki tekmujejo pod njenim okriljem.

²² Pod okriljem MOK.

kromosomski spol, anatomski spol, reproduktivni spol, morfološki spol – ki lahko in tudi oblikujejo več različnih (ne samo dveh) telesnih seštevkov (Stryker 2006a, 9). Tudi sam kromosomski spol, ki se preverja v športu, ni absoluten. Obstajajo primeri, kjer osebe nimajo ne XX ne XY spolnih kromosomov in lahko skupaj s preostalimi dejavniki, na primer hormoni, "proizvedejo" nepričakovane anatomske kombinacije (Nataf 2006, 447). Tudi MOK in drugi upravni organi v športu so kmalu spoznali, da ne obstaja znanstveni način določanja spola, saj ne obstajata le dve kombinaciji spolnih kromosomov, XY (moški) in XX (ženske). Ženske s Turnerjevim sindromom imajo na primer le en kromosom X (X0), moški s Klinefelterjevim sindromom pa imajo spolne kromosome XXY. Slednji bi bili pri spolnem testiranju "potrjeni" kot ženska. Nekatere ženske imajo XY kromosome, a so odporne na testosteron in imajo ženske zunanje spolne organe. Pri testu spola bile "potrjene" kot ženska. Nekatere ženske proizvajajo višjo stopnjo testosterona. Obstajajo tudi primeri oseb, ki imajo v različnih delih telesa različne oblike kromosomov (Sullivan 2011, 404–405).

Interpretacija fizičnih spolnih razlik je kulturno konstruirana. Spolna anatomija je zelo raznovrstna. Binarni spolni sistem je konstruiran kot naravni in je razumljen kot nespremenljiv. Vendar pa interseksualnost ponuja jasn dokaz, da to ni tako in razdvaja heteronormativni sistem biološkega in družbenega spola (Chase 2006, 301). Medicina že ob rojstvu intervenira pri interseksualnih osebah. Medicinska tehnologija (operacija in hormoni) omogočajo, da otroško telo postane podobno enemu izmed dveh družbeno sprejetih spolov (Chase 2006, 302), kljub temu da ni razloga za operacijo spola pri interseksualnih osebah, saj bi družba morala narediti prostor za interseksualne osebe (Chase v Butler 2006, 186–187). Vendar takšne operacije obstajajo, saj interseksualne osebe s pomočjo operacije izgledajo "normalno" in s tem družbeno sprejemljivo, deviacija od spolne norme pa je v družbi močno stigmatizirana. Negativni odziv družbe na interseksualne osebe je razlog, ki naj bi opravičeval nepotrebno medicinsko intervencijo. Kljub temu, da sistemsko zatiranje oziroma ne govorjenje o interseksualnih osebah in nasilne tehnike normaliziranja interseksualnega telesa prinesejo veliko fizično in psihično škodo tako interseksualnim osebam kot tudi njihovim družinam. V družbi je medicina postavljena kot avtoriteta, ki varuje meje moškega in ženske ter pusti interseksualne osebe, da same in v tišini okrevaajo od nasilnosti normalizacije. Interseksualne osebe nimajo pozitivnega konceptualnega okvirja, ki bi jim omogočil razvoj pozitivnega samozavedanja (Chase 2006, 302–304). Treba bi bilo razmišljati o svetu, v katerem bodo lahko osebe z mešanimi ali nedoločljivimi genitalijami ljubljene in sprejete brez

transformacije v družbeno koherentno oziroma normativno verzijo spola (Butler 2006, 187), in bili pri tem sprejeti tudi v svetu športa.

Testiranje spola (ženskega) se je nadaljevalo, kljub temu da posameznicam, ki testa "niso opravile", nikoli ni bila dokazana fizična prednost v primerjavi z drugimi športnicami. Test, ki je preverjal spolne kromosome, so zamenjali s testom, ki naj bi bil bolj znanstven in je temeljil na analizi DNK. V primerjavi s prejšnjimi testi, so morale sedaj ženske dokazovati, da niso moški in ne več, da so ženske (Sullivan 2011, 406).

Transspolni in transseksualni športniki/-ice so še naprej izzivali binarni klasifikatorni spolni sistem. Leta 2003 je bila sprejeta odločitev, da vse osebe, ki so operativno potrdile spol pred puberteto, lahko tekmujejo v kategoriji potrjenega spola (ženskega). Tiste osebe, ki so si spol operativno potrdile po puberteti, pa lahko nastopajo pod določenimi pogoji: 1. prestati morajo operacijo spola; 2. spol mora biti pravno priznan; 3. imeti morajo hormonsko terapijo, ki je primerna za potrjeni spol in 4. od potrditve spola morata preteči vsaj dve leti (Sullivan 2011, 407–408).

Leta 2004 je bil sprejet Stockholmski konsenz, ki naj bi bil korak "naprej" pri vključevanju transspolnih in transseksualnih oseb na športna tekmovanja. S Stockholmskim konsenzom so upravni organi v športu ponovno poskušali znanstveno in medicinsko definirati (biološki) spol in doseči vključevanje vseh športnikov ne glede na spol. Zgodilo se je ravno obratno – izključevanje. Že sama definicija transspolnosti, ki jo sprejema Stockholmski konsenz, je zelo ozka in izključuje veliko število transspolnih skupnosti. Poleg tega ne priznava interseksualnih športnikov (Cavanagh in Sykes 2006, 76–78). Nanaša se na potrditev spola moškega v žensko. Specifične operativne anatomske spremembe niso omenjene pri operativni potrditvi spola ženske v moškega, kar kaže na prepričanje o inferiornosti žensk v vseh športnih disciplinah in s tem tudi na moško superiornost (Sullivan 2011, 409). Stockholmski konsenz ohranja binarni klasifikatorni spolni sistem v športu in ne priznava spolne samoidentifikacije (Cavanagh in Sykes 2006, 78).

Tudi v feminizmu test spola ni pozitivno sprejet, saj test spola ni povezan z duhom "fair play" kot to zatrjujeta MOK in IAAF, ampak je zasnovan na obvladljivosti ženskih teles ter dominantnemu družbenemu prepričanju o športnih (ne)zmožnostih ženskih teles (Kolata in Wackwitz 2011, 415). Test spola temelji na predpostavki, da so vsi moški hitrejši, močnejši in uspešnejši v športu kot ženske. S testom spola se v športu ohranja mit o absolutni kategorični

razliki med moškim in žensko. Hkrati pa tudi spolna segregacija znotraj spolov, saj lahko le "prave" ženske tekmujejo s preostalimi "pravimi" ženskami in "pravi" moški s preostalimi "pravimi" moškimi (Kane v Cooky in drugi 2013, 34). Kaj je pravzaprav tisto, kar naredi moškega moškega? Njegov spolni organ? Njegova brada? Njegovo pomanjkanje las? Njegovo pomanjkanje oprsja? Njegovo doživljanje sebe kot moškega? Nekateri moški nimajo brade, nekateri nimajo spolnega organa, nekateri nikoli ne izgubijo las, nekateri imajo oprsje. Vsi pa se doživljajo kot moški (Green 2006, 506). Obstajajo tudi moški, ki so lahko pasivni, skoraj prototip ženstvenosti, ampak imajo tako imenovano moško telo. Tudi ženske se med seboj razlikujejo. Nekateri so bolj poraščene, imajo brado, so lahko agresivne (Blackman v Nataf 2006, 447). Nekatera telesa imajo penis kot tudi oprsje. Ženska je lahko tudi nekdo, ki nima telesa, ki naj bi veljalo za žensko, prav tako je moški lahko nekdo, ki nima telesa, ki naj bi veljalo za moškega (Cromwell 2006, 515). Ne obstaja medicinski način določevanja, kdo je ženska in kdo moški, zato je v športu toliko težav. Želja je, da bi bil spol toliko pomemben kot barva oči. Vendar zaradi političnih razlogov brez spola ne moreš obstajati (Pittsberg v Nataf 2006, 447). Tudi v športu je tako. S testom spola je preprečeno, da bi moški in ženske tekmovali drug proti drugemu in da v športu nastopajo le "prave" ženske. Tiste, ki se ne skladajo z zahodnim pogledom na ženskost, pa so bolj verjetno podvržene spraševanju o njihovem spolu. Hkrati pa so telesa športnic, ki jih družba vidi kot nekonvencionalno ženstvena, tista, ki najbolj preizprašujejo spolni binarni sistem (Kane v Cooky in drugi 2013, 35). Tako je bilo tudi pri atletinji Caster Semenya.

Žensko športno telo je že od nekdaj sumljivo zaradi domnevne maskulinizacije in zaradi svoje pozicije mejnega primera, ki izpodbija normalizirano feminizirano in maskulizirano telo (Cole v Sullivan 2011, 403). Tudi telo Caster Semenya je zelo mišičasto, kar naj bi bil znak moškosti, poleg tega pa je Semenya tudi temnopolta. Rasa je, tako kot spol, osnovana na podlagi biologije (Kessler in McKenna 2006, 179). Telo belopolte osebe je, tako kot telo moškega, superiorno nad telesom temnopolnih oziroma žensk. Izgled Semenye, njena "moška" podoba in fizična moč, so postajali vse glasnejši objekt javne razprave. Njena ženska spolna identiteta pa pri tem ni bila upoštevana, zato je Semenya morala opraviti test spola. Kot glavni razlog testiranja je IAAF, ki je test opravil, navedel Semenyno izboljšanje časa v teku na 800 metrov v kratkem časovnem obdobju (Long 2011).

Caster Semenya je morala opraviti test spola, ko je kot osemnajstletnica osvojila zlato medaljo na svetovnem prvenstvu v Berlinu 9. avgusta 2009. Po enajstih mesecih, 6. julija

2010, ji je IAAF zopet dovolil nastopiti na mednarodnih tekmovanjih. Pri tem so se zgodile številne nepravilnosti. Nejasno je bilo, kdo je bil tisti, ki je zahteval preverjanje spola. Kot glavni razlog preverjanja pa je bilo navedeno Semenyino izboljšanje časa v teku na 800 metrov v kratkem časovnem obdobju. Pri tem je vzbudila tudi "sum" možne zlorabe drog, kar je pri osebah, ki jih upravni organi v športu ne morejo kategorizirati v binarni spolni sistem, dokaj pogosto. Nekateri mediji so poročali tudi o tem, da je Semenya interseksualna (Sullivan 2011, 413). Podrobnosti o tem, kaj je bilo s testom odkrito, nikoli niso bile javno razkrite (Long 2011). Negativno so jo sprejele tudi nekatere sotekmovalke na svetovnem prvenstvu v Berlinu. Italijanska tekačica Elisa Cusma²³ je dejala: »Takšne vrste ljudje ne bi smeli teči z nami. Zame ona ni ženska. Ona je moški.« Tudi ruska tekačica Marija Savinova²⁴ je bila podobnega mnenja. Povedala je, da ni verjela, da bo Semenya prestala test spola in dodala: »Samo pogledajte jo« (v Cooky in drugi 2013, 39). Semenya je bila tudi med sotekmovalkami označena za "nežensko" na podlagi svojega telesa in seveda uspešnosti. Njene zgodba je postala mednarodno prepoznavna, vendar ne zaradi njenih športnih dosežkov, ampak zaradi njenega spola oziroma nezmožnosti umestitve v binarni spolni klasifikatorni sistem (Cooky in drugi 2013, 47). S preverjanjem spola Caster Semenya se je pripomoglo k preizpraševanju o binarnem spolnem sistemu in možnosti transformacije športa, njegove rekonstrukcije in reorganizacije (Cooky in drugi 2013, 33).

Nastopanje v športu bi moralo biti omogočeno vsem športnikom/-icam ne glede na spol. MOK bi moral spoštovati izbran spol (družbeno) športnika/-ice in opustiti rigidno in izključevalno spolno politiko v športu (Cavanagh in Sykes 2006, 95). To se (še) ni zgodilo, saj sta IAAF in MOK leta 2011 začela uporabljati nov način "preverjanja" spola, in sicer za športnice s hiperandrogenizmom, pri katerem gre po definiciji IAAF za povečano produkcijo androgenih hormonov (predvsem testosterona) pri ženskah. Športnice lahko tekmujejo le, če je raven androgena "pod ravnjo za moškega" oziroma, če ni zaznane "tekmovalne prednosti", ko je stopnja androgena "na ravni za moškega" (MOK v Sullivan 2011, 413–414). Problem nastane pri določevanju "ravni za moškega". Do sedaj je bilo določeno le, kolikšna naj bi bila "normalna" stopnja testosterona pri ženskah pred menopavzo in kolikšna naj bi bila "normalna" moška stopnja testosterona (Marchant v Sullivan 2011, 414).

²³ Uvrstila se je na šesto mesto.

²⁴ Uvrstila se je na peto mesto.

Takšno preverjanje spola naj bi temeljilo zgolj na prevajanju stopnje androgena, ki naj bi bil edini razlog za razlike v športnih predstavah med moškimi in ženskami (IAAF v Sullivan 2011, 414). Gre za prvi test, ki preverja stopnjo hormonov kot označevalca spola, pri tem pa se zopet nanaša le na potrditev spola iz moškega v žensko. MOK in IAAF označujeta androgene kot "moške spolne hormone", čeprav jih producirajo tudi ženske. S takšnim preverjanjem spola MOK in IAAF še vedno vzdržujeta binarni klasifikatorni sistem, kljub temu da je vse več dokazov o diverziteti človeškega spola in spolnih identitet (Sullivan 2011, 414).

Obstaja vedno več oseb, ki si ne želijo popolne potrditve spola. Tako se povečuje število oseb, ki uporabljajo le nekatere dostopne tehnike potrditve spola, kar pomeni, da obstaja vedno več "vmesnih" teles, ki so med žensko in moškim (Rubin v Nataf 2006, 440). Veliko transspolnih oseb čuti, da ni tistega spola, ki jim je bil pripisan ob rojstvu. Hkrati čutijo tudi določeno stopnjo identifikacije z drugo spolno kategorijo. Pogosto je spol fluiden in identiteta v razvijanju. Dosežena anatomija pripomore k nezmedenosti in premagovanju anksioznosti. Telo je točka reference in ne narave. Nepovezanost identitete, družbene vloge in anatomskega spola kot osnove za "naravni" spol je edina realnost spola. Ravno to spol postavi pod vprašaj – kaj je, kdo ga ima in v kakšni kombinaciji je možen. Nekatere osebe bodo še vedno čutile potrebo po potrditvi svojega telesa s pomočjo operacije, da bi se približale sebstvu. Za nekatere osebe pa bo/je dovolj le delna modifikacija s pomočjo hormonov, v nekaterih primerih bo/je dovolj že preoblačenje. Spet druge osebe si želijo le raziskovati, eksperimentirati ali igrati se s spolom in se soočiti z rigidnimi kategorijami, stereotipi in normami ter zamegliti spolna pričakovanja (Nataf 2006, 445–448).

Anomalije se bodo vedno pojavljale in bodo izzivale običajen način razmišljanja, pri tem pa ne bodo ogrožale obstoja družbe. Vendar so kljub temu ljudje zaradi oseb, stvari, ki odstopajo od klasifikacije, vznemirjeni, v njih vidijo nevarnost in si želijo, da ne bi obstajali (Rubin 2006, 476). Takšno "nevarnost" predstavljajo tudi transspolne osebe. Transspolne identitete preizprašujejo spolno binarnost, saj so posamezniki/-ice zmožni/-e artikulirati svojo identiteto kot oboje, kot nič, kot tudi še, kot bodisi bodisi (Cromwell 2006, 513). Ko greš skozi življenje in kategoriziraš, obsojaš, ocenjuješ, kvalificiraš, si moraš zapomniti, da so lahko na drugi strani ljudje, ki imajo ideje, čustva, izkušnje, ki se razlikujejo od tvojih. Mogoče tudi izgledajo različno kot ti, mogoče so ženske z velikimi rokami, mogoče so moški, ki so rodili svojega otroka, mogoče kategorije, ki jih poznaš ne bodo delovale v vseh primerih (Green

2006, 507). Družba bi morala zato biti vključujoča, človeška in tolerantna (Rubin v Nataf 2006, 440) ter, kot pravi Cherry Smyth (v Nataf 2006, 445), če verjameš v možnost, da lahko živiš kot nespolna ali večspolna oseba, potem ni razloga, zakaj bi se spremenila.

8 Diskusija

Norme glede spola so v sodobni zahodni družbi v moški domeni, in sicer v domeni točno določenega moškega. Najboljši spol ni le moški, ampak moški, ki je belopolt, visok, ima denar, politično moč, seksualni izbor, je ploden in ima nad plodnostjo nadzor (Bornstein v Whittle 2006b, 202). Vse preostale osebe, ki odstopajo od te norme, so v podrejenem položaju in nimajo moči. K moči določenih oseb oziroma določenih moških prispeva tudi klasifikacija ljudi v binarni spolni sistem, kjer sta možni le dve izbiri, in sicer moška in ženska.

Binarna spolna klasifikacija v sodobni zahodni družbi je tematika, ki sem jo skušala problematizirati skozi celotno magistrsko delo. Povezala pa sem jo s še enim, po mojem mnenju, družbeno zelo zanimivim področjem, s športom. Slednji je družbena institucija, ki družbo reflektira ter hkrati ohranja in reproducira spolno delitev na moške in ženske. Pri tem so moški tisti, ki imajo pozicijo moči, ženske pa so v podrejenem položaju. Zaradi podrejene vloge žensk, tako v družbi kot tudi v športu, sem se v magistrskem delu osredotočila na žensko pozicijo v družbi ter pozicijo tistih oseb, ki odstopajo od spolne norme – moškega. V magistrsko delo sem zato vključila tudi feministični pogled na spol, saj verjamem, da teorija, predvsem sodobnih, feminizmov lahko prinese spremembe v razumevanje spola. Predvsem ideje Judith Butler (2001), Monique Wittig (2000) in Judith Squires (2009), ki želijo preseči esencialistično razumevanje spola, se zavzemajo za spolno fluidnost in dekonstrukcijo spolne dihotomije, ki omogoča ohranjanje neenakosti. Pomemben se mi zdi tudi vpliv transfeminizma ter transspolnih študij, ki osebe vidijo kot osebe, ne glede na spolno identiteto oziroma ne glede na anatomijo in videz telesa. Seveda pa je pomembna tudi vloga začetnih feminizmov, ki so tlakovali pot do današnjih razmišljanj o spolu oziroma o različnih spolnih identitetah, preseganju binarnega spolnega sistema in vključevanju ne samo žensk, ampak vseh oseb različnih spolnih identitet. Kljub nekaterim razhajajočim točkam je vsem feminizmom skupno, da "napadajo" heteroseksistični patriarhat, ki je zakoreninjen v družbenem sistemu in ima velik pomen tudi v športu.

Klasifikacija ljudi v binarni spolni sistem je povezana tudi s telesom, ki je bilo v sociološkem preučevanju dolgo časa zapostavljeno. Pomembno je, da se tudi razumevanje telesa problematizira, saj so v družbi telesne razlike razumljene kot naravne in kot take prispevajo k ohranjanju in reprodukciji spolnih neenakosti. Telo je tako eden izmed pomembnih argumentov biološkega determinizma o naravnosti oziroma biološkosti spola. Narava je tista,

ki naj bi določala, kakšno bo telo, poleg tega pa je telo sestavljeno iz materialnih delov (kosti, mišice, koža ...), ki naj bi dokazovali biološkost telesa. Vendar je telo kljub temu družbeni konstrukt. Pomen telesa in njegovih materialnih delov je družbeno določen. Prek telesa se ohranja sistem neenakosti in moči. Moško telo je v družbi tisto, ki je predstavlja normo. Odstopanja od te norme pa prinašajo stigmatizacijo in podrejenost. Zaradi vpetosti narave oziroma biologije v družbene strukture je takšno razlikovanje med telesi videno kot naravno in zato tudi sprejemljivo. Argument naravnosti je ključen za ohranjanje kateregakoli sistema odnosa moči in nič drugače ni pri spolu. Slednjega se pogosto povezuje tudi s seksualnostjo, kjer je kot naravna sprejeta heteroseksualnost, ki je poleg moškega telesa prav tako postavljena za normo.

Od "moške norme" pa ne odstopajo le ženske, ampak tudi moški (na primer istospolno usmerjeni) in osebe, ki so transspolne, transseksualne, interseksualne oziroma njihova spolna identiteta ni skladna z idejo, ki jo predstavlja binarni spolni sistem, o obstoju le dveh spolov in vpisu v eno izmed dveh možnosti. Predvsem pri transspolnih osebah, ki si želijo družbeno pričakovane skladnosti med telesom in spolno identiteto, ključno vlogo odigra medicina. Prek medicine se namreč regulirajo spolna telesa. Omogočena sta operacija spola in jemanje hormonov, s čimer si predvsem transseksualne osebe lahko osmislijo življenje znotraj dominantne spolne sheme. Medicina posega tudi v telesa interseksualnih oseb, kar je posebej problematično, če do takšnih posegov prihaja kmalu po rojstvu. S tem je osebi onemogočeno odločanje o lastnem telesu. Poleg tega pa naj bi v času odraščanja interseksualnih oseb prihajalo do težav s spolno identiteto. Pogosto se zgodi, da se njihova spolna identiteta ne ujema s telesom in tako prihaja do neskladji. To je povezano z družbenim sprejemanjem le moškega in ženskega spola, moške in ženske spolne identitete ter nesprejetjem različnih spolnih identitet. Interseksualnim osebam je z operacijo onemogočen razvoj lastne spolne identitete. S tem ne prihaja do preizpraševanj binarne spolne delitve, ampak do njene reprodukcije in omejitve možnosti ogroženja moške dominacije. Medikalizacija spola in spolne identitete je tako zelo problematična. Osebe, ki se ne skladajo z normativno idejo o moških in ženskah oziroma o izgledu svojih teles, se soočajo z družbenim nesprejemanjem in diskriminacijo. Odločitev o spolni identiteti je tako pogosto sprejeta v kontekstu patriarhalnega binarnega spolnega sistema. Medicina pa je v družbi tista, ki odloča, katera oseba je dovolj ženska/moška in katera ni.

Poleg medicine je tudi v športu viden nadzor, moč regulacije nad telesom in spolom. Moško telo in heteroseksualnost sta normi tudi v športu. Šport je moška institucija, kjer tako v tekmovanju kot tudi v upravnih organih prevladujejo moški. To je prav gotovo povezano z zgodovino športa, saj je bil šport narejen za moške in sprva namenjen le njim. V športu se konstruira in ohranja hegemonika moškost, ki temelji na fizični moči, podrejenosti žensk in tistih moških, ki odstopajo od hegemonične moškosti. Spolne neenakosti so vpete v športne strukture, binarni spolni sistem pa je eden ključnih sistemov za ohranjanje *statusa quo* v spolni športni strukturi. Moškost se v športu ohranja tudi s tem, da so fantje že od otroštva veliko bolj spodbujani k fizični aktivnosti, saj naj bi bila fizična aktivnost v moški domeni. Telesa žensk pa so v športu objektivizirana in seksualizirana. Če je telo športnice mišičasto, fizično močno, pa je pogosto označeno za ne-žensko.

Do sprememb v športu sicer prihaja. Prvi korak je bil storjen z vstopom žensk v moški športni svet. Vendar pa se zdi, da so z vstopom žensk več pridobili moški kot ženske. Moški športni dosežki so postali merilo, športnice pa so postale "drugi" moškimi športniki. Odstopanje žensk od moških, naj bi bilo povezano predvsem z njihovo fizično nemočjo. Vendar pa si vsaj nekatere športnice ne želijo sprejeti diskurza o svoji podrejenosti in manjši zmožnosti od moških ter s svojim udejstvovanjem v športu, tudi tistih športih, ki naj bi bili le v moški domeni in temeljijo na fizični moči. Te športnice preizprašujejo moško dominacijo in hkrati binarni spolni sistem, ki ohranja patriarhalne vrednote.

Brazilske nogometašice so bile v državi, kjer je nogomet nacionalni šport, dolgo časa zapostavljene. Tako je v celotni sodobni zahodni družbi. Nogomet, ki ga igrajo moški, je medijsko veliko bolj pokrit, v času velikih nogometnih tekmovanj (svetovno prvenstvo) pa je to osrednja medijska tema. Nogomet, ki ga igrajo ženske, je postavljen v ozadje. Brazilske nogometašice so svojo veliko priložnost dobile, ko so moški odpovedali in se niso uvrstili na olimpijske igre (Knijnik 2013). Takrat so bile ženske dovolj dobre, da predstavljajo Brazilijo. S svojim nastopom so pokazale, da tudi one znajo igrati nogomet in z osvojenimi srebrnimi medaljami pripomogle k spremembam v ženskem brazilskem nogometu, ki je vseeno še vedno v moški domeni.

Tako je tudi pri deskanju na snegu. To naj bi bil šport, ki naj bi bil zelo vključujoč, a vseeno to ni. Nevarnost nekaterih elementov pri deskanju (visoki skoki) naj bi bila tisto, ki naj bi deskarkam onemogočilo, da so na enaki ravni kot deskarji. Ženske naj si ne bi upale izvajati

nevarnih skokov, čeprav jih od teh skokov pogosto odvrnejo moški, ki njihovo udejstvovanje v nevarnih skokih spremljajo z neodobravanjem. Nekatere deskarke zato zakrijejo svojo "ženskost" in se zlijejo z deskarji, spet druge svojo "ženskost" poudarjajo, saj s tem želijo pokazati, da so lahko ravno tako uspešne kot njihovi moški kolegi. Vendar spolna hierarhija med deskarji in deskarkami še vedno obstaja. Moški so tisti, ki so medijsko in sponzorsko bolj pokriti, in tisti, ki v deskanju na snegu postavljajo standarde.

Tako je tudi v tenisu, čeprav naj bi bila razlika v medijski pokritost med ženskim in moškim tenisom med najmanjšimi. Vendar so teniške igralkе vseeno v podrejenem položaju. Njihova telesa so seksualizirana in objektivirana. V primeru, da je telo teniške igralkе mišičasto in fizično močno, se preizprašuje njena ženskost. Tako kot je bilo pri Amelie Mauresmo. Njeno telo je bilo predvsem zaradi njene dobre igre v središču zanimanja. Mišice, nošnja hlač (namesto krila, ki ga nosi večina teniških igralk), močni udarci, istospolna usmerjenost, so vnesli dvom o njeni ženskosti. Takoj, ko je neka oseba v tistem, kar dela dobra oziroma nad povprečjem, je označena za moškega. Nikakor ni sprejeto dejstvo, da so si ženske med seboj različne in da tudi one lahko dosegajo odlične rezultate ter da to ni pogojeno s spolom. Uspeh je v tenisu vsekakor pripisan moškemu. Tudi v današnjem teniškem svetu je Serena Williams, ki je ena izmed najuspešnejših teniških igralk, pogosto označena za ne-žensko, saj je njeno telo mišičasto in temnopolto. Njena prevlada nad preostalimi teniškiimi igralkami pa se velikokrat povezuje prav z njenimi "moškim" izgledom.

Zanimiv je tudi primer baseballa. Ženske ne samo, da ne morejo nastopati v tem športu, izumljena je bila celo ženska verzija tega športa, in sicer softball. V tem primer žensko telo ni le podrejeno moškemu, ampak je celo izumljena ženska verzija športa, ki naj bi bila za ženske primernejša in to kljub temu, da se športa med seboj razlikujeta. S tem se kaže na to, kako si moški prizadevajo ohranjati svojo pozicijo moči in ne dopustiti, da bi bile ženske enakovredne oziroma celo presegle moške v športu.

Problematičnost spolnega klasificiranja v športu ni le v podrejenosti žensk, ampak tudi v obstoju transspolnih, transseksualnih in interseksualnih oseb. Različne oblike utelešenosti izzivajo obstoječe koncepte in norme. Tako je bilo tudi v primeru teniške igralkе Renée Richards, ki je prestala operacijo potrditve spola iz moškega v žensko in ob odločitvi sodišča nastopala v ženski teniški konkurenci. Tudi v tem primeru se problematizira žensko telo in domnevna prednost transseksualnih oseb, saj naj bi imele te osebe zaradi tega, ker so bile prej

videne kot moški, prednost (predvsem fizično) pred preostalimi športnicami. S tem, ko Richards ni dosegla vidnejših rezultatov, tudi njena transseksualnost ni bila več videna kot prednost.

Upravni organi v športu se še vedno nenehno trudijo ohranjati binarno spolno delitev, saj se s tem ohranjajo privilegiji določenih skupin ljudi. Kljub temu, da naj bi bil binarni spolni sistem naraven in neizbežen, potrebuje veliko pozornosti, da se ohranja. Za ohranjanje spolnega sistema je poskrbljeno tudi v športu. Če oseba ne more biti uvrščena v enega izmed le dveh spolov, je uporabljen test spola. Slednji se nanaša na telesa tistih oseb, ki se identificirajo kot ženske. Tako je bilo tudi v primeru atletinje Caster Semenya. Njeno telo je mišičasto, temnopolto in njeni najpomembnejše rezultati pa so bili nadpovprečni. To je vzbudilo sume, da Semenya ni prava ženska, saj ženska ne more dosegati tako dobrih rezultatov v tako kratkem časovnem obdobju. Sum o njeni ne-ženskosti so podale tudi nekatere njene sotekmovalke, ki so po mojem mnenju s tem pokazale, da so podvržene dominantnemu pogledu tako na žensko kot tudi na moško telo. Semenya je test opravila in dovoljeno ji je bilo nastopati v ženski kategoriji. S testom spola pa so bili zasenčeni njeni dosežki. Bolj pomemben je bil odgovor na vprašanje, ali je Semenya biološko ženska ali ne. Tudi samo testiranje spola se ni opustilo. Še vedno se testira osebe, ki se identificirajo kot ženske, vendar se njihova telesa ne skladajo z dominantnim pogledom na žensko telo.

Športi so si med seboj različni, tako kot so si med seboj različne tudi osebe. Tako niso vsi moški uspešni v vseh športih in enako velja za ženske. Poleg tega pa ne obstajata le moški in ženski spol. Binarni spolni sistem se v športu ne presega, še vedno velja strogo ločevanje na tako imenovan moški in ženski šport. V nekaterih športih so sicer tekmovanja, kjer nastopajo spolno različne osebe, na primer mešani pari v tenisu, v smučarskih skokih. Vendar gre tu še vedno za vključevanje le moških in žensk, ki svojo spolno identiteto kažejo tudi s telesom. Izključene so osebe, katerih spolna identiteta ni nujno povezana z njihovim telesom, ki je v družbi določeno za moško ali žensko, oziroma se spolna identiteta ne sklada s tistim spolom, ki jim je bil pripisan ob rojstvu. Takšne osebe v sodobni zahodni družbi vsekakor obstajajo. Z njihovim obstojem bi se morala tudi v dominanten diskurz o spolu vpeljati ideja o različnosti spolov. Družba oziroma družbeni sistem je tisti, ki se mora spremeniti. Normo je treba problematizirati, jo preizpraševati. V primeru binarnega spolnega sistema je ta norma moški. Moški je postavljen za prototip človeka. Potrebno je preizpraševanje družbenega sistema, ki privilegira moške pred preostalimi osebami. Opustitev spolne binarnosti bi bil eden izmed

načinov, ki bi vodil k spremembam, saj spolna binarnost obravnava spolna telesa na podrejen in omejujoč način. Omogočeno bi moralo biti definiranje lastne spolne identitete, odločanje o lastnem telesu. Spol ne bi smel biti pomemben oziroma odločujoč. Treba bi bilo sprejeti spolno diverzitetno oziroma spol bi moral postati nekaj, kar bi bilo v družbi irelevantno. S tem bi se zmanjšala stopnja izključevanja. S spoznanjem, da spol ni fiksni, da je moški spol družbeno določena norma, da je možno prehajati iz enega spola v drug spol brez intervencije v telo, bi bile tudi operacije spola nepotrebne, a vseeno omogočene za tiste osebe, ki bi si operacijo vseeno želele.

Pravica posameznikov/-ic bi morala biti, da izrazijo spol, ki si ga sami/-e želijo oziroma, da se zavzemajo za prosto izbiro spola, saj se z ohranjanjem kategorij spolnih subjektov izloči vse tiste osebe, ki ne delujejo v okviru spolne binarnosti, in se jih uvrsti na področje nečloveškega. Tako je tudi v športu, ki s takšnimi prijemi, kot je test spola, ohranja in reproducira šport kot moški svet.

9 Zaključek

Spol in spolna identiteta sta pomembna dela posameznika/-ice. V sodobni zahodni družbi se še vedno ohranja binarni spolni sistem, ki je strukturno utemeljen in zato težko spremenljiv. Strukturiranosti spolne razlike in posledične dominacije moških in podrejenosti žensk se zato reproducira v različnih vidikih družbenega življenja, tudi v športu, ki ga lahko razumemo kot enega od družbenih podsistemov.

Dominanten diskurz konstruira kategorijo spola in ohranja in reproducira spolno politiko, ki pozna le dva spola: moškega in ženskega. Takšen sistem je izključujoč, saj ne obstajata le dva spola, ampak spekter spolov. Vedno več oseb predstavlja različne oblike utelešenja, ki izzivajo obstoječe koncepte, norme in strukture spolnega reda. Med njimi so tudi osebe, ki vstopajo v svet športa. Kljub temu šport ostaja moška institucija, ki se trudi ohranjati moško pozicijo moči ter pri tem uporabiti tudi sporne načine, med katerimi je na primer test spola.

S testom spola se posega v telo posameznika/-ce oziroma predvsem v telesa posameznic. Moškim na poziciji moči je za ohranjanje svoje superiornosti dovoljeno, da posegajo v intimen prostor oseb. Takšen način "preverjanja" spola bi bil popolnoma nepotreben, če bi bilo družbeno sprejeto, da je spol irelevanten in da je spolno kategoriziranje pomembno le za tiste, ki si želijo ohraniti patriarhalni sistem in s tem svojo pozicijo moči (bel, heteroseksualni moški), ki temelji na telesu in genitalijah.

Feministične teorije o spolu, predvsem (post)feministične in transfeministične teorije ter transspolne teorije lahko pripomorejo k preseganje binarnega spolnega sistema, saj nudijo kritiko cisnormativnosti, rekonceptualizacijo spola in kreacijo novih oblik branja spolnih identitet. Za družbeno sprejetost različnih oblik spolnih identitet, možnosti neskladnosti med biološkim in družbenim spolom, preseganje binarnega spolnega sistema je prav gotovo potreben čas, saj se spremembe v družbi dogajajo postopoma.

Z obstojem oseb, katerih telesa niso skladna z družbeno pričakovano spolno identiteto, oseb, ki se ne dojemajo v skladu z binarni spolnim sistemom, prihaja do postopnih sprememb v družbi. Spol in spolna binarnost se preizprašujeta. Enako velja tudi v športu, kjer je in bo vedno več oseb, ki bodo preizpraševale kategoriziranje v le dve spolni kategoriji. Pri tem pa verjetno tudi testi spola ne bodo vzdržali in bodo postali popolnoma nesprejemljivi. Pomembno bi bilo, da bi se v dominantni diskurz vpeljala ideja o irelevantnosti spola. S tem

bi se preseglo tudi spolno ločevanje v športu, ki je trenutno še vedno globoko zakoreninjeno v sistem. Kategorija, ki bi v družbi in s tem seveda tudi v športu morala veljati, pa je kategorija imenovana človek.

10 Literatura

- Barša, Pavel. 2009. *Gospodstvo človeka in želja ženske: feminizem med psihoanalizo in poststrukturalizmom*. Ljubljana: KUD Apokalipsa.
- Beauvoir, Simone de. 1999. *Drugi spol. Prva knjiga*. Ljubljana: Delta.
- --- 2000. *Drugi spol. Druga knjiga*. Ljubljana: Delta.
- Birrel, Susan in Cherrly L. Cole. 2000. Double Fault: Renee Richards and the Construction and Naturalization of Difference. V *Reading Sport: A Critical essay on Power and Representation*, ur. Susan Birrel in Mary G. McDonald, 279–309. Boston: Northeastern University Press.
- --- in Mary G. McDonald. 2000. Reading Sport, Articulating Power Lines: An Introduction. V *Reading Sport: A Critical Essay on Power and Representation*, ur. Susan Birrel in Mary G. McDonald, 3–13. Boston: Northeastern University Press.
- Bornstein, Kate. 1999. *Spolni izobčenci: o moških, ženskah in nas ostalih*. Ljubljana: ŠKUC.
- --- 2006. Gender Terror, Gender Rage. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 236–243. New York: Routledge.
- Bourdieu, Pierre 2002. *Distinction: a Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge: Harvard University Press.
- --- 2010. *Moška dominacija*. Ljubljana: Sophia.
- Butler, Judith. 1993. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of »Sex«*. New York&London: Routledge.
- --- 2001. *Težave s spolom: feminizem in subverzija identitete*. Ljubljana: ŠKUC.
- --- 2006. Doing Justice to Someone: Sex Reassignment and Allegories of Transsexuality. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 183–193. New York: Routledge.
- Cavanagh, Sheila L. in Heather Sykes. 2006. Transsexual Bodies at the Olympics: The International Olympic Committee's Policy on Transsexual Athletes at the 2004 Athens Summer Games. *Body & Society* 12 (3): 75–102.
- Chase, Cherly. 2006. Hermaphrodites with Attitude: Mapping the Emergence of Intersex political Activism. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 300–314. New York: Routledge.

- Connell, R.W. 2010. An Iron Man. V *The Sport and Society Reader*, ur. David Karen in Robert E. Washington, 157–163. Oxon: Routledge.
- Cooky, Cheryl, Ranissa Dycus in Shari L. Dworkin. 2013. "What Makes a Woman a Woman?" Versus "Our First Lady of Sport": A Coverage of Caster Semenya Comparative Analysis of the United States and the South African Media. *Journal of Sport and Social Issues*. 37(1): 31–56.
- Cregan, Kate. 2006. *The Sociology of the Body*. London: Sage Publications.
- Cromwell, Jason. 2006. Queering the Binaries: Transsituated Identities, Bodies, and Sexualities. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 509–520. New York: Routledge.
- Disch, Lisa in Mary Jo Kane. 2000. When a Looker Is Really a Bitch: Lisa Olson, Sport, and the Heterosexual Matrix. V *Hegemonic Masculinity on the Mound: Media representation of Nolan Ryan and American Sports Culture*. V *Reading Sport: A Critical essey on Power and Representation*, ur. Susan Birrel in Mary G. McDonald, 108–143. Boston: Northeastern University Press.
- Donnelly, Peter. 2008. Sport and Social Theory. V *Sport and society: A Student introduction*, ur. Barrie Houlihan, 11–32. London: Sage Publication.
- Dunning, Eric. 2010. The Dynamics of Modern Sport: Notes on Achievement-Striving and the Social Significance of Sport. V *The Sport and Society Reader*, ur. David Karen in Robert E. Washington, 13–19. Oxon: Routledge.
- Elias, Norbert. 1991. *The Symbol Theory*. London: Sage.
- --- 2000. *O procesu civiliziranja: sociogenetske in psihogenetske raziskave. Prvi zvezek: Vedenjske spremembe v posvetnih višjih slojih zahodnega sveta*. Ljubljana: Založba/*cf.
- --- 2001. *O procesu civiliziranja: sociogenetske in psihogenetske raziskave. Drugi zvezek: Spremembe v družbi; Osnutek teorije civiliziranja*. Ljubljana: Založba/*cf.
- Elliot, Patricia. 2010. *Debates in Transgender, Queer, and Feminist Theory: Contested Sites*. Farnham: Ashgate Publishing Limited.
- Foucault, Michel. 2001. *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- --- 2004. *Nadzorovanje in kaznovanje: nastanek zapora*. Ljubljana: Krtina.

- Green, Jamison. 2006. Look! No, Don't!: The Visibility Dilemma for Transsexual Men. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 499–508. New York: Routledge.
- Hale, Jacob. 2006. Are Lesbians Women? V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 281–297. New York: Routledge.
- Hartmann, Douglas. 2010. The Sanctity of Sunday Football: Why Men Love Sports. V *The Sport and Society Reader*, ur. David Karen in Robert E. Washington, 151–156. Oxon: Routledge.
- Hausman, Berenice L. 2006. Body, Technology and Gender in Transsexual Autobiographies. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 335–361. New York: Routledge.
- Hewitt, Martin. 1991. Bio-politics and Social Policy: Foucault's Account of Welfare. V *The Body: Social Process and Cultural Theory*, ur. Mike Featherstone, Mike Hepworth in Bryan S. Turner, 225–255. London: Sage Publications.
- Heyes, Cressida J. 2003. Feminist Solidarity after Queer Theory: The Case of Transgender. *Signs*. 28(4): 1093–1120.
- Houlihan, Barrie. 2008. Politics, Power, Policy and Sport. V *Sport and society: A Student introduction*, ur. Barrie Houlihan, 35–55. London: Sage Publication.
- Irigaray, Luce. 1985. *Speculum of the Other Woman*. New York: Cornell University Press.
- Jones, Jordy. 2006. Gender without Genitals: Hedwig's Six Inches. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 449–467. New York: Routledge.
- Karen, David in Robert E. Washington. 2010a. General Introduction: Sport—the Game and the Field. V *The Sport and Society Reader*, ur. David Karen in Robert E. Washington, 1–8. Oxon: Routledge.
- --- 2010b. Introduction. V *The Sport and Society Reader*, ur. David Karen in Robert E. Washington, 135–137. Oxon: Routledge.
- Kay, Tess in Ruth Jeanes. 2008. Women, Sport and Gender Inequity. V *Sport and society: A Student introduction*, ur. Barrie Houlihan, 130–154. London: Sage Publication.

- Kessler, Susan J. in Wendy McKenna. 2006. Toward a Theory of Gender. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 165–182. New York: Routledge.
- Knijnik, Jorge. 2013. Visions of Gender Justice: Untested Feasibility on the Football Fields of Brazil. *Journal of Sport and Social Issues*. 37(1): 8–30.
- Koyama, Emi. 2003. The Transfeminist Manifesto. V *Catch a Wave: Reclaiming Feminism for the 21st Century*, ur. Rory Dicker in Alison Piepmeier, 244–259. Boston: Northeastern University Press.
- --- 2006. Whose Feminism Is It Anyway?: The Unspoken Racism of the Trans Inclusion Debate. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 698–705. New York: Routledge.
- Laurendeau, Jason in Nancy Sharara. 2008. “Women Could Be Every Bit As Good As Guys” Reproductive and Resistant Agency in Two “Action” Sports. *Journal of Sport and Social Issues*. 32(1): 24–47.
- Lipsyte, Robert. 2010. Varsity Syndrome: the Unkindest Cut. V *The Sport and Society Reader*, ur. David Karen in Robert E. Washington, 35–40. Oxon: Routledge.
- Malabou, Catherine. 2011. *Bodi moje telo!: dialektika, dekonstrukcija, spol*. Ljubljana: Krtina.
- McArdle, David. 2008. Swallows and Amazons, or the Sporting Exception To the Gender Recognition Act. *Social & Legal Studies*. 17(1): 39–57.
- Meadow, Tey. 2010. "A Rose is a Rose": On Producing Legal Gender Classifications. *Gender & Society* 24(6): 814–837.
- Mellor, Phillip A. in Chris Shilling. 1997. *Re-forming the Body: Religion, Community and Modernity*. London: Sage Publications.
- Messner A., Michael. 1992. *Power at Play: Sports and the Problem of Masculinity*. Boston: Beacon Press.
- --- 2002. *Taking the Field: Women, Men and Sport*. Minnesota: The University of Minnesota.
- Mewett, Peter G. 2003. Conspiring to Run: Women, their Bodies and Athletics Training. *International Review for the Sociology of Sport*. 38(3): 331–349.
- Moi, Toril. 1999. *Politika spola/teksta: feministična literarna teorija*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.

- Nataf, Zachary I. 2006. Lesbians Talk Transgender. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 439–448. New York: Routledge.
- Prosser, Jay. 2006. Judith Butler: Queer Feminism, Transgender, and the Transubstantiation of Sex. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 257–280. New York: Routledge.
- Ring, Jennifer. 2013. Invisible Women in America's National Pastime ... or, »She's Good. It's History, Man«. *Journal of Sport and Social Issues*. 37(1): 57–77.
- Rubin, Gayle. 2006. Of Catamites and Kings: Reflection on Butch, Gender and Boundaries. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 471–481. New York: Routledge.
- Shilling, Chris. 1993. *The Body and Social Theory*. London: Sage Publications.
- --- 2005. *The Body in Culture, Technology and Society*. London: Sage Publications.
- --- 2011. *The Body and Social Theory. Second edition*. London: Sage Publication.
- Squires, Judith. 2009. *Spol v politični teoriji*. Ljubljana: Krtina.
- Stevenson, Deborah. 2002. Women, Sport, and Globalization Competing Discourses of Sexuality and Nation. *Journal of Sport & Social Issues*. 26(2): 209–225.
- Stone, Sandy. 2006. The Empire Strikes Back. A Posttranssexual Manifesto. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 221–235. New York: Routledge.
- Stryker, Susan. 2006a. (De)Subjugated Knowledges: An Introduction to Transgender Studies. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 1–17. New York: Routledge.
- --- 2006b. My Words to Victor Frankenstein above the Village of Chamounix: Performing Transgender Rage. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 244–256. New York: Routledge.
- Sullivan, Claire F. 2011. Gender Verification and Gender Policies in Elite Sport: Eligibility and "Fair Play". *Journal of Sport and Social Issues*. 35(4): 400–419.
- Synnott, Anthony. 1993. *The Body Social: Symbolism, Self and Society*. London: Routledge.
- Šaver, Boštjan. 2009. Družbena invencija in ideološka konstrukcija modernega športa. V *Kalejdoskop športa: uvod v športne študije*, ur. Peter Stanković, Gregor Starc in Mitja Velikonja, 13–130. Maribor: Aristej.

- Švab, Alenka. 2002. »Divided We stand« - teme in dileme študij spolov. V *Cooltura: uvod v kulturne študije*, ur. Aleš Debeljak, Peter Stanković, Gregor Tomc in Mitja Velikonja, 195–210. Ljubljana: Študentska založba.
- Theberge, Nancy. 2000. *Higher Goals: Women's Ice Hockey and the Politics of Gender*. New York: State University of New York.
- Turner, Bryan S. 1991. Recent Developments in the Theory of the Body. V *The Body: Social Process and Cultural Theory*, ur. Mike Featherstone, Mike Hepworth in Bryan S. Turner, 1–35. London: Sage Publications.
- --- 1996. *The Body & Society: Explorations in Social Theory*. London: Sage Publications.
- Trujillo, Nick. 2000. Hegemonic Masculinity on the Mound: Media representation of Nolan Ryan and American Sports Culture. V *Reading Sport: A Critical essey on Power and Representation*, ur. Susan Birrel in Mary G. McDonald, 14–39. Boston: Northeastern University Press.
- Whittle, Stephen. 2006a. Foreword. V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, xi–xvi. New York: Routledge.
- --- 2006b. Where Did We Go Wrong? Feminism and Trans Theory – Two Teams on the Same Side? V *Transgender Studies Reader*, ur. Susan Stryker in Stephen Whittle, 194–202. New York: Routledge.
- Wittig, Monique. 2000. *Eseji*. Ljubljana: Škuc.